

Rashi on Daniel

רש"י על דניאל

merged

https://www.sefaria.org/Rashi_on_Daniel

This file contains merged sections from the following text versions:

-Sefaria vocalized edition

-<https://www.sefaria.org/>

רש"י על דניאל

Chapter 1

Verse 1

בְּשָׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹנָתָן. וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? וְהֲלֹא הוּא מֶלֶךְ בְּשָׁנָה אַרְבַּע לְיְהוֹנָתָן, שְׁנֵי אָמָר (יִרְמְיָהוּ כה:א) "בְּשָׁנָה הָרְבַּעִית לְיְהוֹנָתָן בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְנְבוּכַדְרֶאצַּר". וְמָה תִּלְמֹד לֹמַר בְּשָׁנָה שְׁלוֹשׁ? בְּשָׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמָרְדּוֹ, שְׁנֵי אָמָר (מַלְכִּים ב כד:א) "וַיְהִי לוֹ יְהוֹנָתָן עֶבֶד שְׁלֹשׁ שָׁנִים וַיֵּשֶׁב וַיִּמְרֹד בוֹ". שְׁלֹשׁ שָׁנִים וּבְשָׁנָה שְׁלֹשׁ עָלָה עָלָיו. וְהִיא שָׁנָה שְׁמוֹנָה לְנְבוּכַדְרֶאצַּר, דָּאָמָר מֶרֶ: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה כָּבֹשׁ נִינְוָה, שְׁנִיָּה עָלָה וְכָבֹשׁ יְהוֹנָתָן, וְשְׁלֹשׁ שָׁנִים עֶבְדּוֹ וְשְׁלֹשׁ שָׁנִים מָרְדּוֹ, וְהִיא הַיְתָה שָׁנָה אַחַת עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת יְהוֹנָתָן: חֲמֵשׁ שָׁנִים קִדְּם שְׁכָבְשׁוֹ וְשְׁלֹשׁ עֶבְדּוֹ וְשְׁלֹשָׁה שָׁמָרְדּוֹ, וְאַזּ מֵת יְהוֹנָתָן תַּחַת יָדּוֹ וְהַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר תַּחֲתָיו יְהוֹנָתָן בֶּן־

Verse 2

וּמִקְצַת כָּלִי בֵּית הָאֱלֹהִים. לָקַח וּמִקְצָתָם נִשְׁאָרוּ, כְּמוֹ שְׁנֵי אָמָר (יִרְמְיָהוּ כז:יט): "כֹּה אָמַר ה': צִבְאוֹת אֱלֹהֵי הָעֲמֻדִים וְעַל הַיָּם וְעַל הַמִּכְנוֹת וְעַל יְתֵר הַכְּלִים הַנּוֹתָרִים בְּעִיר הַזֹּאת" וַיְבִיֵּאֵם אֶרֶץ שֹׁנֶעַר בֵּית אֱלֹהִיו. לָקַח לְעִבְדוֹת כּוֹכָבִים שְׁלֹשׁ הָבִיא שָׁם אֶת הַשְּׂבִיָּה כָּלָה, אֵף אֶת הָאֲנָשִׁים, וְאֶת הַכְּלִים הָבִיא אַחֵר כָּדָה בֵּית הָאוֹצָר:

Verse 3

הַפְּרָתִּים. דְּיוֹכָסִים:

Verse 4

וְאֶשֶׁר כָּח בָּהֶם. פָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבָרְכָה שְׁיִהְיוּ אוֹנְסִין עֲצָמוֹן מִן הַשְּׁחִיזָה וּמִן הַשְּׁחִיזָה וּמִן הַשְּׁחִיזָה מִפְּנֵי אֵימַת מַלְכוּת וְשִׁמְעֵמִידִים עֲצָמוֹן כְּשֶׁנֶּצְרָכִים לְנִקְבִיָּהֶם (סִנְהֶדְרִין יג:):

: וּלְמַדָּם סָפָר. מוֹסֵב עַל אֶשֶׁר כָּח בָּהֶם

Verse 5

: וַיִּמְלֹךְ. לְשׁוֹן הַזְמָנָה

מִפְּתֵי בִג. הוּא שֵׁם מַאֲכָל הַמֶּלֶךְ בְּלִשׁוֹן כְּשָׂדִים. וַיֵּשׂ פּוֹתָרִים פֶּת בֵּג לָחֶם, וְאִין נִרְאָה כֹּן, שְׁהָרִי כְּתִיב "וַיְהִי הַמֶּלֶךְ נִשְׂאָ אֶת פֶּת בֵּגָם וְנָתַן לָהֶם זִרְעוֹנִים" (דְּנִיָּאל א:טז), וְאִין זִרְעוֹנִים תְּלִיפֵי לָחֶם אֶלָּא תְּלִיפֵי תְּבָשִׂיל:

Verse 6

Verse 7

בְּלִטְשָׁאצַּר. עַל שֵׁם עִבְדוֹת כּוֹכָבִים שֶׁל בְּבֶל שְׁקֵרוּיָהּ בֵּל, שְׁנֵי אָמָר "דִּי שְׁמָה בְּלִטְשָׁאצַּר כְּשׁוֹם אֱלֹהִי" (דְּנִיָּאל ד:ה). בְּלִטְשָׁאצַּר שֵׁם לְשׁוֹן חֻקָּמָה בְּלִשׁוֹן אַרְמִי:

Verse 8

:יִתְגַּאֵל. לְשׁוֹן לְכָלוּד:

Verse 9

:שׁוֹר הַסְּרִיסִים. שְׁהִיָּה שׁוֹר עַל מְשָׁרְתֵי הַמֶּלֶךְ:

Verse 10

:אֲשֶׁר מְנָה. אֲשֶׁר הִזְמִין וְסִפֵּק:
:כְּגִילָכֶם. דּוּגְמַתְכֶם, וְלִשׁוֹן מְשֻׁנָּה הוּא: בֶּן גִּילּוֹ (סִנְהֶדְרִין לז):
:וְחִיבְתֶּם אֶת רֹאשֵׁי לְמַלְכֻד. תִּגְרְמוּ לִי לְהִתְחַיֵּב לְהַתִּיז רֹאשִׁי

Verse 11

:הַמֶּלְצָר. הַסּוֹדֵר אֶת הַמְּנוֹת וְאֶת הַקְּעֻרוֹת שֶׁקּוֹרִין מֵאִישְׁטְרִי"ב אֶל"ה

Verse 12

:נָס. לְשׁוֹן נִסְיוֹן:
:מִן הַזְּרָעִים. מִן קִטְנִיּוֹת, תַּחַת פֶּת בֵּג (לְעִיל ח)

Verse 13

:וְכֹאֲשֶׁר תִּרְאֶה. לְפִי מֶה שֶׁתִּרְאֶה עֲשֵׂה

Verse 14

Verse 15

Verse 16

:נִוְשָׂא אֶת פֶּת בָּגָם. נִוְטְלוּ לְעֻצְמָה:

Verse 17

Verse 18

:אֲשֶׁר אָמַר הַמֶּלֶךְ לְהַבִּיאֵם. שְׂיָבֹאוּ לְפָנָיו

Verse 19

Verse 20

הַחֲרָטְמִים. אֵלֹהֵי שְׁטוּאָלִים בְּטִימֵי מֵתִים, בְּעֻצְמוֹת מֵתִים, כְּמֶה דֹאֶת אָמַר: שְׁחִיק עֻצְמוֹת,
:שְׁחִיק טְחִיָּא:
:הָאֲשָׁפִים. אֵלֹהֵי שְׁדִּיּוּקִים בְּמִזְל, כֹּד מְפָרֵשׁ בְּתַנְחוּמָא (תַּנְחוּמָא מִקַּץ ב)

Verse 21

וַיְהִי דְנִיָּאל בְּגִדְלָה בְּבָבֶל עַד שָׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ הַמֶּלֶךְ. לְדַבְרֵי הָאוֹמֵר הַהוּא זֶה דְנִיָּאל (מגילה טו.), וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ הַהוּא שֶׁחֲתֻכּוֹהוּ מִגִּדְלָתוֹ, צְרִיכִין אָנוּ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ כּוֹרֶשׁ הָרָאשׁוֹן שֶׁלְפָנָי אֲחַשְׁוֶרֶשׁ. וְלְדַבְרֵי הָאוֹמֵר שֶׁכָּל דַּבְרֵי מַלְכוּת נְחֻמְכִין עַל פִּיו, נֹאמֵר כּוֹרֶשׁ זֶה הוּא דְרִיָּוֶשׁ הַשְּׂנִי אַחֵר אֲחַשְׁוֶרֶשׁ, וּבִימֵי דְרִיָּוֶשׁ הַמֶּדִי שֶׁהַשְּׁלִיכּוּ לְגֹב אֲרִיּוֹת לֹא יָרַד מִגִּדְלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו:כט) "וְדְנִיָּאל דָּנָה הַצֶּלַח בְּמַלְכוּת דְרִיָּוֶשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ פֶּרְסָאָה", לְמַדְנֵנוּ שֶׁבִימֵי כּוֹרֶשׁ הָרָאשׁוֹן הָיָה בְּגִדְלָה:

Chapter 2

Verse 1

וּבְשָׁנַת שְׁתַּיִם לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר. אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, אֲלָא בְשָׁנַת שְׁתַּיִם לְחֻרְבּוֹ הַבַּיִת; כָּד שְׁנוּיָה בְּסֵדֶר עוֹלָם (פֶּרֶק כח). וְקִרְאוּ לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, עַל שֶׁהָרָאָה זְדוֹנוֹ לְכַנֵּס לְתוֹךְ דְּבִיר מַלְכוּתוֹ שֶׁל עוֹלָם וּתְתַפְּעֵם רוּחוֹ. בְּפֶרֶעַה נֶאֱמַר "וּתְתַפְּעֵם רוּחוֹ" (בראשית מא:ח) שֶׁלֹּא נִעְלַם מִמֶּנּוּ אֲלָא פֶּתְרוֹן הַחֲלוּם, וְכֵאן שֶׁנִּעְלַם מִמֶּנּוּ גַם הַחֲלוּם נִכְפָּלָה הַלְשׁוֹן וּתְתַפְּעֵם. לְשׁוֹן פְּעִימָה: וְהִלִּימָה, (וּבְחוּמָשׁ פֶּרֶשׁ רַש"י ז"ל לְשׁוֹן נְקִיפָה) נִהְיָתָה עָלָיו. לְשׁוֹן שְׁבִירוֹ, כִּמוֹ "הוֹנֶה עַל הוֹנֶה" (יחזקאל ו:יא)

Verse 2

Verse 3

Verse 4

לְעֵלְמִין חַיִּי. לְעוֹלָם יְחִיָּה:
אֲמַר חֵלְמָא לְעַבְדָּךְ. אֲמֹר הַחֲלוּם לְעַבְדָּךְ:

Verse 5

מִלְתָּא מְנִי אֲזִידָא. הַדְּבָר מִמֶּנִּי הֵלָךְ:
הֵן לֹא תְהוֹדְעוּנִי חֵלְמָא וּפְשָׁרָה. אִם לֹא תוֹדִיעוּנִי הַחֲלוּם וּפֶתְרוֹנוֹ הַדְּמִין תִּתְעַבְדוּן. לְאַבְרָיִם תִּתְחַתְּכוּ, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּגִמְרָא הַדּוּמִי הַדְּמוּיָה בְּמַסְכַּת גְּטִין (גִּיטִין סז):
נִוְלִי. אֲשַׁפָּה:
וַיִּתְּשֻׁמוּן. לְשׁוֹן "וַיִּשְׁעֻם" (דניאל א:ב), יְהוֹן שׁוּמֹת לְאַשְׁפּוֹת:

Verse 6

וְהָלֵן. וְהָלֵן:
וּנְבִיזָה. דוֹרְנוֹת:
לְהָלֵן. אֵךְ:
הַחֲוֹנִי. תְּגִידוּ לִי:

Verse 7

תְּנִינֹות. שְׁנִית:
נְהַחֲוָה. נִגִּיד:

Verse 8

מִן יִצִּיב יָדַע אָנָּה. בְּאַמַּת יוֹדַע אָנִי:
יִצִּיב. דְּבָר אֲמַת וְיִצִּיב:
דִּי עֲדָנָא אֲנִתּוֹן זְבָנִין. אֲשֶׁר זֶה הַשְּׁעָה אֲתָם מְסוּרִים לְמוֹת:

Verse 16

על וּבָעָא. נִכְנָס וּבִקֶּשׁ:
:יִנְתֵּן לִיָּהּ. יִתֵּן לוֹ

Verse 17

Verse 18

Verse 19

:רָצָא גְּלִי. בְּסִתֵּר נִגְלָה

Verse 20

Verse 21

מְהֻשָּׁנָא. מְחֻלִּיָּהּ:
מְהַעֲדָה. מְסִיר מַלְכִּיּוֹ. עַל שְׁהִבִּין מִתּוֹךְ הַחֲלוּם שְׁמֵלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר פּוֹסְקָת וּמַלְכוּת אֲחֶרֶת
:עוֹמֶדֶת

Verse 22

:הוּא גָּלָא עַמִּיקָתָא. גּוֹלָה עֲמוּקוֹת
:וּמִסְתַּרְתָּא. עַל שְׁגָלָה לוֹ עֲמֵק זֶה

Verse 23

:הוֹדְעָתָנָא. הוֹדְעָתָנִי

Verse 24

:כָּל קָבֵל דְּנָה. כָּל עוֹמֶת זֶה שְׁנִגְלָה לוֹ הַסִּיד
:דְּנִיָּאל עַל אֶרֶץ אֲרִיּוֹד. נִכְנָס אֶצֶל אֲרִיּוֹד:
:דִּי מְנִי. שְׁהַפְקִיד
:אֵל תְּהוֹבֵד. אֵל תְּאַבֵּד
:הַעֲלִנִי. הַכְנִיסֵנִי

Verse 25

:אֵלִי. אֵל:
:בְּהִתְבַּהֲלָה. בְּבִהָלָה, כְּלוּמַר: בְּמַהֲירוֹת
:הִנָּעַל. הַכְנִיס אֶת דְּנִיָּאל
:דִּי הִשְׁכַּחַת גִּבּוֹר. אֲשֶׁר מְצֹאֶתִי אִישׁ:
:גָּלוּתָא דִּי יְהוּד. גָּלוּת יְהוּדָה

Verse 26

?הֲאִיתָּה כְּהֵל. הֲיִשָּׁף יָכוֹל
:דִּי יִיָּית. אֲשֶׁר רָאִיתִי:

Verse 27

גזרין. שם מין בעל כשוף:

Verse 28

ברם אימי וגו': והודע למלכא וגו'. הוא גלה לי רז זה, ועל ידו הודיע למלך עקר
תלמוד: והודיע למלך עקר, על מלך עקר:
תלמוד: והודיע למלך עקר, על מלך עקר:

Verse 29

רעיון. הרהור:
על מלך עקר. מה שיהיה ביום מה יהיה אחריו, על מלך עקר עלו
וגל רזא הודיע. והקדוש ברוך הוא מגלה רזים הודיע את אשר יהיה:

Verse 30

ואנה לא בקמח. ואני לא מרוב התקמה שיש בי משאר הבריות יותר נגלה לי הסוד
הזה:
להן על דברת די פשרא למלכא והודיעו. יודיעו מן השמים
ורעיון לבב תנודע. והרהור לבב שאתה מהרהר תמיד לדעת מי יקום אחריו
תנודע. תנודע:

Verse 31

תזה קוית. רואה קוית:
ואלו. לשון והנה:
צלמא דכר רב. צלם אשר היה לו כן גדול:
וזיוה יתיר קאם לקבלה. היה עומד לנגד:
ורוה דחיל. ותארו נורא:

Verse 32

די דהב טב. של דהב טוב:
תדוהי. תזה שלו:
ודרעוהי. וזרעוהי:
מעוהי ונרכתה. בטנו וירכוהי:

Verse 33

שקוהי די פרזל. שוקיו של ברזל:
מנהול די פרזל ומנהול די חסר. מהם של ברזל ומהם של חסר:

Verse 34

די התגזרת אבן. אשר נחתכה ונבדלה אבן אחת:
די לא בידול. אשר לא בידול, כי אם מאיליה:
ומחת לצלמא. והכית את הצלם:
והדקת המול. והדיקה אותם:

Verse 35

באדיל דקו כחדה. אז הודקו יחד כל מיני מתכות וחרס שהיה בו:
והו כעור מן אדרי קיט. והיו כמו מגרנות הקיץ:
ונשא המול רוחא. ותשא אותם הרוח:
וכל אתר לא השתכח להול. כלומר: לא נודע מקומה הראשון, ולא נכר שהיו שם
מעולם:
הות לטור רב. נעשית הר גדול:

Verse 36

דִּנְהָה חֲלֵמָא. הָרִי זֶה הַחֲלוּם שֶׁחֲלַמְתָּ
וּפְשָׁרֶיהָ נֶאֱמַר וְגו'. וּפְתָרוֹנוֹ נֶאֱמַר לָךְ:

Verse 37

מִלָּךְ מַלְכֵיָא. פֻּרְשׁוּ רַבּוּתֵינוּ זְכוּרֵנוּם לְבָרְכָהּ: כָּל מִלָּךְ מַלְכֵיָא דִּדְנֵיָאֵל מִלָּךְ בְּשָׁר וְדָם,
חוּץ מִזֶּה, שֶׁכִּנְגֵד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר (שְׁבוּעוֹת לַה:). וְכֵן פְּתָרוֹנוֹ: מִלָּךְ הַמְלָכִים
שֶׁהוּא אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם:
מַלְכוּתָא חֲסִנָא. מַלְכוּת חֲזָק וְכָבֵד נָתַן לָךְ:

Verse 38

וְהַשְׁלִיטְךָ בְּכָלֵהוּ. וְהַשְׁלִיטְךָ עַל כָּלָם, שֶׁאַפְלוּ גּוֹזֵר עַל הַסּוֹס לֹא יֵהָא צוֹנֵף, וְעַל הָעוֹף
לֹא יִפְרֹחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵת חַיַּת הַשָּׂדֶה נִתְּתִי לְעֶבְדֹךָ" (יִרְמְיָה כז:ו)
אֲנִתָּה הוּא רֹאשָׁה דִּי דִּהְבָּא. רֹאשׁ הַדֶּהָב שֶׁל הַצּוּרָה שֶׁרְאִיתָ אֵתָּה הוּא, שֶׁמַּלְכוּתְךָ תִּזְקֶה וְעֵתָּה
קִיָּמָתָה, וְהִיא תִּשְׁוֹבָה מֵאִד:

Verse 39

וּבִתְרָךְ תְּקוּם מַלְכוֹ אַחֲרֵי אֶרֶע מְנָד. וְאַחֲרֵיכָּה, אַחֲרֵי מַלְכוּת בִּלְשַׁצֵּר בְּנָד, תְּקוּם מַלְכוּת
שֶׁתַּטֵּל הַשָּׂרָרָה מִזְרַעָה, נִמּוּכָה וְשִׁפְלָה מִמַּלְכוּת שֶׁלָּךְ:
אֶרֶע. תַּחֲתוֹנָה וְנִמּוּכָה, כְּמוֹ שֶׁהִכְסִיף נִמּוּד וְשִׁפְלָה מִהֶדְהָב, וְרֹאשִׁית שֶׁהִתְחַזְּקָה שֶׁהִיא אַחֲרֵי הָרֹאשׁ:
הִיא שֶׁל כֶּסֶף, כִּד תִּהְיֶה מַלְכוּת מְדִי וּפְרַס אַחֲרֵי מַלְכוּת בְּכָל שִׁפְלָה מִמַּלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר:
וּמַלְכוֹ תִּלְיֵתָא אַחֲרֵי. אַחֲרָת:
דִּי נִחְשָׂא. חֲסִינָא כְּנֻחָשָׁת, וְהִיא מַלְכוּת יָוֵן מַלְכוּת אֶלְכְּסַנְדֵּרוֹס מוֹקְדָן:

Verse 40

וּמַלְכוֹ רַב־יַעֲאָה. הִיא קִשָּׁה כְּפָרְזָלָא, כְּאֶשֶׁר רֹאשִׁית הַשּׁוֹקֵים שֶׁהֵם רַב־יַעֲיִם לְרֹאשׁ וְלִחְזָה
וְלִמְעֵים וְהֵם שֶׁל בְּרִיָּל:
מְהֵדֵק וְחֻשָּׁל כֹּלָא. מְרִיד וְמְהֵדֵק כָּל מִינֵי מַתְכוּת שֶׁמְרִידֵי אוֹתָם בְּקוֹרְנָס:
וְחֻשָּׁל. וּמְרִיד, וְהֶרְבֵּה יֵשׁ בְּגִמְרָא: חֻשָּׁלֵי דִּיּוּדִי (כְּתוּבוֹת עז:), בִּיעֵי תִּשְׁתַּלְתָּא (חולין
צב:).
כָּל אֲלִין. כָּל מִינֵי מַתְכוּת הִלְלוּ שֶׁרְאִיתָ בְּצִלָם:
תִּדִּיק וְתִרְעָ. תִּדִּיק וְתִרְעָ:

Verse 41

חֲסִיף דִּי פִּתְר. חֲרָס שֶׁל יוֹצֵר, וְהֶרְבֵּה יֵשׁ בְּגִמְרָא מֵאֲנִי דְּפִתְרָא (תַּעֲנִית ז:).
מַלְכוֹ פְּלִיגָה תְּהוּה. מַלְכוּת תְּלוּקָה תְּהִיָּה, שְׁנֵי מַלְכִים יֵהִיוּ מִמֶּנָּה כְּאֶחָד, חֲזָק וְחֻשָּׁל,
כְּמוֹ שֶׁמְפָרֵשׁ לְמִטָּה מִן קֶצֶת מַלְכוּתָא תְּהוּה תְּקִיפָא:
וּמִן נִצְבָּתָא דִּי פִּרְזָלָא לְהוּא בַּה. אִף הִחֲלֵשׁ יֵהָא חֲזָק עַל אַחֲרִים עַל יְדֵי חֲזָק תְּבָרוֹ,
שֶׁיִּירָאוּ מִפְּנֵיו. וְזֶה מִן נִצְבָּתָא דִּי פִּרְזָלָא לְהוּא בַּה, מִן חֲזָק מִצַּב הַבְּרִיָּל, יֵהִיָּה בְּמִלָּךְ:
הִחֲלֵשׁ:
כָּל קָבֵל דִּי תִּיָּתָה. כָּל-עוֹמֶת שֶׁרְאִיתָ בְּרִיָּל מְעַרְב בְּתִרְסִית הַטִּיט:

Verse 42

Verse 43

מִתְעַרְבִין לְהוֹן בְּזַרַע אֲנָשָׁא וְגו'. מִתְחַתְּנִים יֵהִיוּ עִם שְׂאֵר הָאֲמוֹת, וְלֹא יֵהִיוּ שְׁלָמִים
וְנִדְבָקִים עִם בְּאֻמָּת וְלֵב שְׁלָם, וְדִתֵּיהֶם שׁוֹנוֹת מִדְּתֵי שְׂאֵר הָאֲמוֹת:
הָא כְּדִי פִּרְזָלָא לֹא מִתְעַרְב. הִלָּא הוּא כְּמוֹ שֶׁאִין הַבְּרִיָּל נִדְבָק יָפָה עִם הַחֲרָס:

Verse 44

וּבִיּוֹמִיהוֹן דִּי מַלְכֵיָא אֲנוּן. בִּיּוֹמִיהוֹן שֶׁל מַלְכִים הִלְלוּ, בְּעִיד מַלְכוּתָם שֶׁל רִמְיָם
קִיָּמָתָה:

יְקִים אֱלֹהֵי שְׁמִי. מַלְכוּת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁלֵעוֹלָם לֹא תִתְחַבֵּל מַלְכוּ, וְהִיא מַלְכוּת מְלָךְ
הַמִּשְׁפָּחָה:
תִּדְקַן וְתִסְתַּר. תִּדְקַן וְתִכְלֶה כָּל אֱלוֹי הַמַּלְכוּת:

Verse 45

כָּל קָבֵל דִּי תִּיִית. כָּל עוֹמֵת שְׁרָאִית שְׁנִתְפָּרְקָה אֲבָן מִן הָהָר שְׁהַדִּיקָה כָּל הַצֵּלָם, זֶה פִּתְרוֹן
שְׁהַמַּלְכוּת הַחֲמִישִׁית תִּכְלֶה וְתִרְוֹצַן אֶת כָּלָם:
מָה דִּי לְהוֹא אֲחֵרֵי דָנָה. מָה שְׁיִהְיֶה אֲחֵר זֹאת, אֲחֵר מַלְכוּת זוֹ שְׁלָךְ:
וְנִצְיֵב חֲלָמָא. אֲמַת הוּא הַחֲלָלִים:

Verse 46

אָמַר לְנִסְכָּה. רָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ אֱלוֹהִים:

Verse 47

מִן קְשׁוּט. בְּאֲמַת:
וּמָרָא מַלְכִּין. אֲדוּנֵי הָאֲדוּנִים:
רַזָּא דָנָה. סִתֵּר זֶה:

Verse 48

לְדִנְיָאֵל רַבִּי. לְדִנְיָאֵל גִּדְל עַל כָּל הַשָּׂרִים:

Verse 49

וּמִנֵּי עַל עֲבִידָתָא דִּי מְדִינַת בָּבֶל. וַיִּפְקֶד עַל כָּל צֹרְכֵי הַמַּמְלָכוֹת אֶת תַּנְיָנָה מִישְׁאֵל
וַיַּעֲרֶלָה:

Chapter 3

Verse 1

עֲבַד וְגוֹ'. מְלָאָה לְבוֹ לַעֲשׂוֹת צִלָּם שֶׁל זָהָב:
פְּתִיָה אֲמִין שִׁית אֲקִימָה וְגוֹ'. אִם אֵין עֲבִיּוֹ אֲלָא שֵׁשׁ, הִיאֵךְ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּגִבָּה אֲמִין
שְׁתִּין? אָמַר רַב בִּיבִי: מַעֲמִידִין אוֹתוֹ וְנוֹפֵל, עַד שֶׁהִבִּיאוּ כָּל זָהָב שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וְשִׁפְכוּ
דִּימוֹס עַל רִגְלָיו, לָקִים מָה שְׁנִאֲמַר (יִחְזַקְאֵל ז: יט) "וְזָהָבְכֶם לִנְדָה יִהְיֶה"
בְּבִקְעַת דִּוְרָא. שֵׁם מְקוֹם:

Verse 2

לְאַחַחְשִׁי רְפִינְיָא. דּוּכְסִין:
פְּתִיָה. שְׁלִטִין:
אֲדַרְגְּזִירָא גְדִבְרָיָא וְגוֹ'. כָּלָם שֵׁם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת הֵם:
לְחַנְכָּת צִלָּמָא. תַּחֲצִית עֲבוֹדוֹתֵיו:

Verse 3

Verse 4

וְכָרוֹזָא קָרָא בְּחִיל. הַכְרוֹז יוֹצֵא בְכֹחַ גְּדוֹל:
לְכוֹן אֲמִרִין עֲמִמָּא. לָכֶם כָּל הָעַמִּים וְהַלְשׁוֹנוֹת אוֹמְרִים מְכָרוֹז מַצּוֹת הַמֶּלֶךְ בְּמִשְׁלַחַת
הַמֶּלֶךְ:

Verse 5

בַּעֲדָנָא דְתַשְׁמַעוּן קַל קַרְנָא מְשֻׁרָקִיתָא. קוֹל הַקָּרָן שׁוֹרֶקֶת, כְּמוֹ "אֲשַׁרְקָה לָהֶם וְאֶקְבָּצֵם"
(זכריה י:ח):
קִתְרוֹס סִבְכָּא וְגו'. כָּלֶם כְּלִי זֶמֶר הֵם:
זִנְי זִמְרָא. מִינֵי זֶמֶר. "לְמִינוּ" (בראשית א:יא) תַּרְגּוּם אוֹנְקֵלוֹס: לְזִנוּהִי

Verse 6

אַתּוּן נֹרָא. גּוּמָא שְׁעוּשִׁין לְשֻׁרֹף בְּהָ אֲבָנִים לְסִיד, וְהוּא כְּבָשׁוּן שְׁבָכַל הַמִּקְרָא

Verse 7

כָּל קָבֵל דְּנָה. כָּל עוֹמֶת זֵי שְׁנִזְהָרוּ בְּמִצּוֹת הַמִּלְכָּה עַל כָּךְ:
בְּה זִמְנָא. בּוּ בְזִמְן שִׁשְׁמַעוּ קוֹל הַזֶּמֶר, שֶׁהוּא לְסִימָן שֶׁיָּבֹאוּ הַמַּשְׁתַּחֲוִיִּים לְהַשְׁתַּחֲוּוֹת,
נִפְלִין כָּל עַמְמָא וְגו' :

Verse 8

כָּל קָבֵל דְּנָה. כָּל עוֹמֶת זֵי שְׁרָאוּ שׁוֹנְאֵי הַיְּהוּדִים שִׁישׁ שְׁעָה לְהִלְשִׁין עֲלֵיהֶם
קָרִיבּוּ גְבָרִין כְּשִׁדְּאִין וְאָכְלוּ קַרְצִיָּהוּן. הִלְשִׁינוּ עֲלֵיהֶם, "לֹא תֵלֵךְ רַכִּיל" (ויקרא
יט:טז) מְתַרְגְּמִינוּ "וְלֹא תִיכּוֹל קוֹרְצִין", וְאוֹמֵר אֲנִי שְׁכֹן הָיְתָה דֵּת שֶׁל הוֹלְכֵי רַכִּיל
לְאַכֵּל לְגִימָה בְּמִקּוֹם שֶׁמִּלְשִׁין שָׁם, וְהוּא סִימָן קִיּוּם דְּבָרִים, שֶׁמֵּאֻמָּה שְׁעָה יֵשׁ עֲלֵיהֶם
לְבָרֵר דְּבָרֵיהֶם וּלְאַמֵּת לְשׁוֹן הִרְעָ שְׁאֲמָרוּ. וְאוֹמָה סְעוּדָה נִקְרָאת אֲכִילַת קוֹרְצִין, לְשׁוֹן
"קוֹרֵץ בְּעִינָיו" (משלי ו:יג), שֶׁהוּא לְסִימָן לְשׁוֹן הִרְעָ

Verse 9

עֵנוּ וְאֲמָרִין. צִיחוּ. כָּל עֲנִיָּה שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן קוֹל רֶם הוּא

Verse 10

שְׁמַת טַעַם. גִּיְרַת דְּבָר

Verse 11

Verse 12

אַיְתִי. יֵשׁ:
יְהוּדָאִין. מְשַׁבֵּט יְהוּדָה:
אַלְדָּה. אֵלָה:
לֹא שְׁמוֹ עֲלָה מְלָכָא טַעַם. לֹא חָשׂוּ לְתַת עֲצָה לְעֶצְמָן לְחוּשׁ עַל גִּיְרוּתֵיהֶּ

Verse 13

אַמֵּר לְהִיְתִיָּה. צוּה לְהִבִּיא:
הִיְתִיו. הוֹבָאוּ:

Verse 14

הַצָּדָא. שְׁמָא גִיְרוּתִי צָדוּ וְשִׁמְהָ וְדָבָר רִיק הִיא בְּעִינֵיכֶם, אַתֶּם שְׁדִרְךָ מִישָׁךְ וְעַבְדָּ נָגוּ
אַשְׁרֵי לֹאֲלֵהִי אֵינְכֶם עוֹבְדִים? הִיא שֶׁל הַצָּדָא מְשַׁמֶּשֶׁת בְּלִשׁוֹן תְּמִימָה
דִּי הִקְיִמְתָּ. שְׁהִקְיִמְתָּ:

Verse 15

כְּעוּ הוּ אִיתִיכוּן עֲתִידִין. עֲתָה הֵנִיכֶם עֲתִידִים עַל כְּרִיכְכֶם לְקָבֵל זֵי עֲלֵיכֶם:
וְהוּ לֹא תִסְגְּדוּן. וְאִם לֹא תִשְׁתַּחֲוּוּ תְהִיוּ מְשַׁלְכִים:
לְגוּ. לְתוּ:

וַיִּמָּן הוּא אֱלֹהִים. וַיְמִי הוּא שׁוֹם אֱלֹהִים שִׁי־צִיל אֶתְכֶם מִיָּדִי

Verse 16

לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר. לָמָּה הוֹזַכַּר שְׁמוֹ? אֵלֶּא כִּף אָמְרוּ לוֹ: אִם לְקַבֵּל עַל־יָנוּ גִזְרֵתָּ לָתֵת מַסִּין וְאַרְנוֹנִיּוֹת וְגִלְגָּלִיּוֹת, אִתָּהּ מָלַךְ עַל־יָנוּ, אִם לְכַפּוֹר בְּהִקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, נְבוּכַדְנֶצַּר שָׁפַל אֲנָשִׁים בְּעֵינֵיָנוּ וּבְזוּי עִם אִתָּהּ לֹא חֲשָׁחִין אֲנִיָּא. לֹא חוֹשְׁשִׁין אָנוּ עַל זֹאת לְטוֹל עֲצָה מִה לְהַשִּׁיבָהּ, כִּי הִמְעָנָה מוֹכֵן וְשָׁגוֹר בְּפִינוּ:

Verse 17

יָכִיל לְשִׁיזְבוּתָנָא. יָכוֹל לְהַצִּילָנוּ מִכָּל צָרָה מִן אֲתוֹן נוֹרָא. וַיְמָן יִדְדָּהּ מִלְכָּא וְשִׁיזִיב מִן הַכְּבָשָׁן וַיְמָן יִדְדָּהּ יִצִּיל:

Verse 18

: וְהוּא לֹא. וְאִם לֹא יִחַפֵּץ לְהַצִּיל גּוֹפִינוּ יָדִיעַ לְהוֹי לָהּ:

Verse 19

הִתְמַלִּי חֲמָא. נִתְמַלָּא חֲמָה:
וַיְצַלֵּם אֲנַפּוֹהִי אֲשַׁתְנִי. וּפְרָצוּף פְּנִיו נִשְׁתַּנּוּ:
לְמִיָּא לְאֲתוֹנָא. לְהַצִּית לְכַבְּשָׁן הָאֵשׁ וּלְחַמְמוֹ:
חַד שְׂבָעָה עַל דִּי חֲזָה לְמִיָּה. עַל אֲחַת שְׂבָע פְּעָמִים שְׁשַׁעְרוּהוּ עַד כְּדִי הִסְקוּ, וּכְאֵלוּ יִבְעִירוּהוּ שְׂבָעָה שְׁעוּרִין כְּמוֹהוּ:
לְמִיָּה. לְהַסִּיקוּ:

Verse 20

וּלְגַבְרִין גְּבִירֵי חֵיל דִּי בְחִילָה. וְלֶאֱנָשִׁים גְּבוּרֵי כֹחַ אֲשֶׁר בְּחִילוֹ:
אֲמַר לְכַפְּתָהּ. צוּה לְאַסוֹר אוֹתָם, שְׁרָאָה מִתְחַזְּקִים לְעִנּוּתוֹ קִשּׁוֹת, וְאָמַר: גְּבוּרִים הֵם אֵלֹהִים,
וְצוּה לְגְבוּרִים אֲשֶׁר בְּחִילוֹ לְאַסוֹר אוֹתָם:

Verse 21

גּוֹבְרִיָּא אֵלֶּה. אֲנָשִׁים אֵלֹהִים:
כְּפִיתוּ בְּסִרְבְּלִיהוֹן. נִתְקַשְּׁרוּ בְּבִגְדֵי מַעֲטָפוֹתָן:
פְּטִיָּהוֹן וְכַרְבְּלֵתָהוֹן מִיָּנִי מְלָבוֹשׁ מְלָכּוֹת שְׁהִיָּה לָהֶם, וְאֵף עַל פִּי שְׁהִיָּה יוֹצְאִין לִידוֹן:
לְפָנֵי נְבוּכַדְנֶצַּר דִּינִי מִיָּתָה, לֹא שָׁנוּ בְּגִדֵּיהֶם לְהַשְׁפִּיל אֶת גְּדֵלָתָם. מִכָּאן לְמַדוּ חֲכָמִים,
שֶׁאִפְּלוּ בְּשַׁעַת הַסַּכָּנָה לֹא יִשְׁנָה אָדָם מִן הַשְׁרָרָה שְׁהִיָּהוּן בָּהּ:
וְכַרְבְּלֵתָהוֹן. יֵשׁ לוֹ דְּגָמָא: "וְדוֹד מְכַרְבֵּל" (דְּבָרֵי הַיָּמִים א טו:כז)
וּרְמִיו לְגִיא אֲתוֹן נוֹרָא. וְהִשְׁלָכוּ לְתוֹף כְּבָשָׁן בּוֹעֵרָה:

Verse 22

כָּל קָבֵל דִּנְה. כָּל עוֹמֶת זֹאת אֲשֶׁר מְצוֹת הַמֶּלֶךְ הִיָּתָה עֲזָה:
וְאֲתוֹנָא אִיָּה יִתִּירָא. וְהַכְּבָשָׁן הוֹסַק מְאֹד:
גּוֹבְרִיָּא אֵלֶּה. אֵלֹהִים הָאֲנָשִׁים הַגְּבוּרִים אֲשֶׁר קָשְׁרוּ אֶת חַנְנִיָּה מִישָׁאֵל וְעִזְרָיָה וְהַשְּׁלִיכוּם לְכַבְּשָׁן:
קָטִיל הַמֶּלֶךְ שְׂבִיבָא דִּי נוֹרָא. שָׂרָף אוֹתָם כֹּחַ שְׂבִיב הָאֵשׁ:

Verse 23

מְכַפְּתִין. קִשּׁוּרִין:

Verse 24

תָּוָה. תְּמָה:
וְקָם בְּהִתְבַּהֲלָהּ. וְעָמַד בְּבִהְלָהּ:

עָנִין וְאַמְרִין. עוֹנִין וְאוֹמְרִים לְמֶלֶךְ:
יִצְיָבָא מְלָכָא. אָמַת דְּבַר הַמֶּלֶךְ:

Verse 25

שָׁרִין מִהֲלָכִין בְּגוֹא נוֹרָא. מוֹתְרִין מְאַסְוִרִיהוּ וְהוֹלְכִים בְּתוֹךְ הָאֵשׁ:
וְחֻבְלָא לֹא אֵיתִי בְּהוּן. וְחֻבְלָה לֹא יֵשׁ בְּהֵם:
וְרוּחַ דִּי. רְבִיעָא וְתוֹאֲרוֹ שֶׁל רְבִיעֵי:
דְּמָה לְבַר אֱלֹהִין. דוֹמָה לְמֶלֶךְ שְׂרָאֵיתִי בְּהִיּוֹתִי עִם סַנְחֲרִיב כְּשֶׁנֶּשְׂרָפוּ אוֹכְלוּסִיו, שְׁנֶאֱמַר
”וַיֵּד בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר” (מלכים ב יט:לה), וְנִבּוּכַדְנֶצַּר הָיָה שָׁם וְנִמְלֵט בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה שְׁנֵימָלְטוּ
מֵהֶם:

Verse 26

קָרַב לְתַרַע אֲתוּן נוֹרָא נָגַשׁ לְשַׁעַר הַחֲצָר שֶׁהַכְּבָשָׁן בְּתוֹכָהּ, לְדַבֵּר עִמָּהֶם; וּמִתְחַלָּה הָיָה רוֹאֶה
אוֹתָם מְרַחֵק:
פּוֹקוּ וְאָתוּ. צָאוּ וּבֵאוּ, וְלֹא אָמַר לָהֶם עָלוּ וּבֵאוּ. מְכָאוּ לְמַדְנּוּ שְׂצָף קַרְקָעִית הַכְּבָשָׁן
וְהִשְׁוֶה לְאַרְצָא, שֶׁלֹּא יִטְרַחוּ לַעֲלוֹת:
בְּאֲדִין נִפְקוּן. אָף עַל פִּי שְׁבִטוּחִין בִּנְסַת הַעֲשׂוֹי לָהֶם, לֹא מְלָאָה לָבִם לִזְלִיל בְּמַלְכוּת
לְצֹאֵת שְׁלֹא בְּרִשׁוֹת:

Verse 27

וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחֻשְׁדַּרפּוּנֵא. אַרְבַּע אַמּוֹת נִמְנוּ לְמַעַלָּה בְּאַסִּיפָה הִרְאִישׁוּנָה שֶׁלֹּא נִמְנוּ כָּאן:
אֲדַרְגְּזָרֵא דְתַבְרֵא גְדַבְרֵא תַפְתֵּיא, הֵם גְּבוּרֵי הַחֵיל אֲשֶׁר הִרְגָּם שְׂבִיב הָאֵשׁ בְּהִשְׁלִיכָם אֶת
חֻבְנֵיהּ וְחֻבְרִיו לְאוּר:
חֻיִּין לְגַבְרֵא אֱלָד. רוֹאִין אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, חֻנְנִיָּה וְחֻבְרִיו:
דִּי לֹא שָׁלַט נוֹרָא בְּגִשְׁמָהוּן. אֲשֶׁר לֹא שָׁלְטָה הָאֵשׁ בְּגוֹפָם:
גִּשְׁמָהוּן. גּוֹפֹן בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי, וְיֵשׁ רַבִּים בְּזֵה הַסִּפּוּר:
וּשְׁעַר רִאשִׁיהוּן לֹא הִתְחַדָּד. שְׁעַר רִאשִׁיהוּן לֹא נִחַדָּד:
לֹא שָׁנוּ. לֹא נִשְׁתַּנּוּ מִמְּרֹאֲתוֹ:
לֹא עֲדַת בְּהוּן. לֹא סָרָה לְתוֹכָם:

Verse 28

עָנָה נְבוּכַדְנֶצַּר. צוּחַ נְבוּכַדְנֶצַּר:
דִּי הִתְרַחֲצוּ עֲלוֹהֵי. אֲשֶׁר בְּטָחוּ עָלָיו:
וּמַלְתּוּ מְלָכָא שְׁנִיו. וּמַלְתּוּ הַמֶּלֶךְ שָׁנוּ שֶׁלֹּא לְקַיָּמָה:
וַיִּהְיֶה גִשְׁמָהוּן. וּמִסְרוּ גוֹפָם:
לֹאֲלֵהוּן. זוּלָתִי לֹאֲלֵהֶם:

Verse 29

שָׁים טַעַם. כְּלוֹמַר: יוֹשֵׁם חֵק:
דִּי יֵאֱמַר שְׁלוּ. אֲשֶׁר יֵאֱמַר מִשְׁגָּה, כְּלוֹמַר: שׁוּם דְּבַר שֶׁל גִּנְאִי:
הַדְּמִין. אֲבָרִים, כְּלוֹמַר: יִנְתַּחוּהוּ לְאַבְרָם:
נְוֹלִי יִשְׁתַּוְּהַ. אֲשַׁפֶּה יוֹשֵׁם:
דִּי יָכוֹל לְהַצֵּלָה כְּדָנָה. אֲשֶׁר יָכוֹל לְהַצִּיל כְּזֹאת:

Verse 30

הַצֵּלַח. הַצֵּלִיחַ וְהַגְדִּיל אוֹתָם:

Verse 31

נְבוּכַדְנֶצַּר מְלָכָא לְכַל עַמְמֵיא. זֶה טַפְסַת כְּתַב הָאֲגָרָת: נְבוּכַדְנֶצַּר הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל לְשָׁלוֹם לְכָל
הָעַמִּים:

Verse 32

שִׁפְרָה קָדְמִי לְהַחְיֶה. טוֹב לִי לְהִגִּיד

Chapter 4

Verse 1

שְׁלַח הָוִית בְּבִיתִי. שְׁלִי הָיִיתִי

Verse 2

וַיִּדְחֵלְנִי. וְאֵיִם עָלִי וְהִפְחִידְנִי

Verse 3

Verse 4

Verse 5

וְעַד אֶחָד. וְעַד אֶחָד בְּאַחֲרֹנָה הוּבָא לְפָנַי דְּנִיָּאל
כְּשׁוֹם אֱלֹהֵי. עֲבֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁל בָּבֶל בֵּל שְׁמָה, טִשְׁצֵר שֶׁם לְשׁוֹן חֲכָמָה הוּא בְּאוֹמוֹת

Verse 6

וְכָל רִז לֹא אֶנֶס לָד. וְכָל סְתוּם לֹא נֶאֱנָס וְלֹא נִכְחַד מִמֶּד:

Verse 7

Verse 8

רָבָה אֵילָנָא וּתְקִיף. גִּדְל הָאֵילָן וְהוֹחִיזֵק וְעֵצִים
יִמְטָא לְשִׁמְיָא. הִגִּיעַ הַשְּׁמַיִם:

Verse 9

עֲפִיָּה שְׁפִיר. עֲנַפּוּ נָאָה
וְאֶנְבָּה שְׁגִיא. פְּרִיּוֹ רַב
מְזוֹן לְכָל־בָּהּ. וְכִדֵּי מְזוֹן לְכָל בְּרִיָּה הִיָּה בּוֹ
תִּטְלַל. לְשׁוֹן צֶל
יְדוּרוֹן. לְשׁוֹן מְדוּר וְלִיָּנָה
יִתְזוֹן. לְשׁוֹן מְזוֹן

Verse 10

חֲזָה הָוִית. רוּאָה הָיִיתִי
וְאֵלֹו עִיר וְקַדִּישׁ. וְהִנֵּה מִלְאָךְ שֶׁהוּא עֵר לְעוֹלָם וְקַדוֹשׁ

Verse 11

קָרָא בְּחִיל. צוּעַק בְּכֹחַ
גִּידוֹ אֵילָנָא. קוֹצוֹ הָאֵילָן
אֶתְרוּ עֲפִיָּה. הִשְׁיִרוּ וְהִפִּילוּ עֲנַפָּיו
וּבִדְרוּ אֶנְבָּה. הִפִּיצוּ פְּרִיּוֹ

:תנווד חיינתא מן תחתיה. ינודו חיות מתחתיו

Verse 12

:ברם עקר שרשוהי בארעא שבוקו. אף עקר שרשיו הנחיו
ובאסור די פרזל ונקש. כלומר: תנו רגליו בכבלי ברזל, כשם שעושין לסוס שמנחיו
:אותו באפר כף כבלוהי בכבליים
:בדתא. בעשב השדה, כלומר: באחו, שלא יזוז משם
:יצטבע. והא שרוי תמיד, לשון טבילה
:תלקה. תלקו:

Verse 13

:ושבעה עדנין. שבע שנים
:יחלפון עלוהי. יעברו עליו בגזרה זו

Verse 14

שאלתא. גזרה. ועל ידי שנמלכין בהקדוש ברוך הוא קודם שיגזרו הגזרה, קורא אותה
שאלתא:
:עד דברת. כמו למען
:די ינדעון חייא. שידעו כל החיים
:ולמן די יצבא. למי שירצה

Verse 15

:פשרא. פתרון
:ואנת כהל. ואתה יכול

Verse 16

:אדון דניאל. אשתומם שתק
:ורעיונוהי. ומחשבותיו
:יבהלוניה. שהיה ירא לפתור לו תלום
מרי. אדוני, אמרו רבותינו (שבועות לה): מרי תלמא לשונא קדש הוא. תלה עיניו
להקדוש ברוך הוא ואמר: תלום זה יתקיים על שונא זה. ואם תאמר לנבוכדנצר אמר,
?ולהלא ישאל שונא, אפשר שיקללם
:לערך. לשונא, כמו "ויהי ערך" (שמואל א כה)

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

:די מטת על מרי מלכא. אשר הגיע על אדוני המלך

Verse 22

וְלֹא תִרְדּוּ מִן הַנֶּשֶׁא. וְאוֹתָהּ יִטְרְדוּ מִבְּנֵי אָדָם:
לֹא תִצְבְּעִין. אוֹתָהּ יִטְבְּלוּ
וְשִׁבְעָה עֶדְנִין וְחִלְפוֹן עָלֶיהָ. יֵשׁ לוֹמֵר: גָּמוּל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהִחְרִיב, שֶׁנִּבְנְתָה בְּשִׁבְעַת שָׁנִים
(מַלְכִּים א' ו':לח):

Verse 23

וְדִי אָמְרוּ וְגו'. אֲשֶׁר אָמְרוּ לְהַנִּיחַ שְׁרִשׁוֹהִי שָׁל אֵילָן, וְהוּא הִפְתָּרוֹ: מַלְכוּתָא לָהּ
קָיָמָת. הַמַּלְכוּת עוֹמֶדֶת לָהּ, סוּפָה שֶׁתָּשׁוּב לָהּ מַלְכוּתָהּ
מִן דִּי תִנָּדַע דִּי שְׁלִיטָין שְׁמִיָּא. מֵאֲחֵר שֶׁתִּדַּע שֶׁהַעֲלִיּוֹנִים מוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם

Verse 24

לָהּ מַלְכָּא. בְּאַמְתָּ אַתָּה מְלָדָה, שְׁמַע לַעֲצָתִי
מַלְכִּי. עֲצָתִי, כְּמוֹ "אֵי עֲדָה" (בַּמִּדְבָּר כ"ד:יד) "אֲמַלְכִּינָהּ" (תַּרְגוּם אוֹנוֹקְלוֹס)
וְיִשְׁפַּר עָלֶיהָ. עֲצָתִי תִיטֵב בְּעִינֶיהָ לְשִׁמְעָה מְלִי
וְיִשְׁפַּר עָלֶיהָ בְּצִדְקָה פְּרָק. וְיִשְׁפַּר עָלֶיהָ בְּצִדְקָה פְּרָק מֵעַל צוֹאֲרָה
וְיִשְׁפַּר עָלֶיהָ בְּמִחּוֹן עֲנִין. וְעוֹנוֹתֶיהָ פְּרוֹק בְּחִינַת עֲנִיִּים
הֵן תִּהְיוּ אֲרָכָה לְשִׁלּוּתָהּ. אוֹלֵי תִהְיֶה שְׁהוּת לְשִׁלּוּתָהּ, שֶׁלֹּא תִמְהַר הִרְעָה לְבוֹא. וְיִמָּה רָאָה
דְּנִיָּאל לְהַשִּׂיא עֲצָה טוֹבָה לְנְבוּכַדְנֶצַּר? רָאָה וְשָׂאֵל עֲנִיִּים שְׁפִלֵי גוֹלָה מִחֲזִירֵיוֹ עַל
הַפְּתָחִים, וְהַשִּׂיא עֲצָה לְחִנּוּם. אָמַר לוֹ: עֲנִיִּים אֵלּוּ שֶׁהִגְלִיתֶם לְעַבְדִּים הֵם, פְּרִנְסִים! וְכֹן
עָשָׂה, פֶּתַח אוֹצְרוֹתָיו וְהִיָּה מִפְּרִנְסִים כָּל שָׁנִים עֲשָׂר חֻדָּשׁ

Verse 25

כִּלְאָה מִטָּא. כָּל הַפְּתָרוֹן הִגִּיעַ עַל נְבוּכַדְנֶצַּר

Verse 26

מִהֶלֶד הָוָה. הוֹלֵךְ הָיָה:

Verse 27

הֲלֹא דָא הִיא. שְׁמַע עֲנִיִּים בָּאִים עַל הַפְּתָח וְצוּעִקִים, אָמַר: מָה קוֹל הַהִמּוֹן הַזֶּה בְּאַזְנוֹי?
אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו: אֵלּוּ הָעֲנִיִּים שֶׁקִּבְעֶת לָהֶם עַת פְּרִנְסָתָם. אָמַר: הֲלֹא דָא הִיא בְּבֵל רִבְתָּא
וְגוֹמֵר, וְאֵלְמָלָא בְּזִבְזִיתִי אוֹצְרוֹתִי לְפְרִנְסַת עֲנִיִּים, מִהִיכָן הִיָּיתִי בּוֹנָה כָּל הַפִּלְטָרִין
הַלָּלוּ? מַעֲתָה אֵינִי מִפְּרִנְסָם. כֵּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא
:וְלִיקָר הַדָּרִי. וְלִקְבוֹד תִּפְאַרְתִּי

Verse 28

עוֹד מִלְתָּא בְּפָס מַלְכָּא, עֹדֶת מִנָּה. סָרָה מִנָּה:

Verse 29

טִרְדִּין. לְשׁוֹן גְּרוּשִׁין:

Verse 30

סַפְתָּ. הִגְזָרָה כָּלְתָה עָלָיו
גִּשְׁמָה. גּוֹפִיָה:
שְׁעָרָה כְּנִשְׁרִין רַבָּה. שְׁעָרוֹתָיו כְּכִנְפֵי נְשָׁרִים גְּדִלוּ עַל כָּל גּוֹפּוֹ:
וְטִפְרוֹהִי כְּצִפְרִין. וְצִפְרָנָיו כְּצִפּוֹר:

Verse 31

וְלִקְצָת יוֹמִיָּא. לָקַץ הַיָּמִים שֶׁקִּבְעוּ לוֹ, לְסוּף שִׁבְעַת הַשָּׁנִים
נִשְׁלָתָה. נִשְׁאָתִי:
וּמִנְדְּעִי עָלֵי יְתִיב. וְדַעְתִּי עָלֵי חֲזָרָה:

:וילעלאַה בַּרְכַּת. וְאֵת הָעֲלִיּוֹן בְּרַכְתִּי

Verse 32

כָּלֶּה תְּשִׁיבִי. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: הָאֵי חִירְגָא דִּיּוֹמָא לֹא שְׁמִיה אַבְקָה הִנֵּרְאָה בְּשִׁמְשׁ (יּוֹמָא
(כ:)
:וּכְמַצְבֵּיה עֲבַד בְּחִיל שְׁמֵיָא. וְכִרְצוֹנוּ עוֹשֶׂה בְּצִבָּא הַשְּׁמַיִם
:וְלֹא אֵיתִי דִּי יִמְחָא בִידָה. וְלֹא יֵשׁ שְׁיִמְחָה בִידּוֹ

Verse 33

:בֵּיה זְמָנָא. בְּאוֹתוֹ זְמַן
:וְלִיקֵר מַלְכוּתֵי הַדְּרִי. וְלִכְבוֹד מַלְכוּתֵי חַוְרֵתִי
:וְזִיּוֹי. וְתֹאֵר פְּנֵי
:וְלִי הַדְּבָרִי וְרַבְרַבְנֵי יַבְעוּן. וְאוֹתִי יוֹעֲצֵי וְשָׂרֵי הָיוּ מְבַקְשִׁים וְחַפְצִים שְׁאֲשׁוּב
:הַתְּקַנְתָּ. הַיּוֹכְנֵתִי
וְרַבּוֹ יִתְּרָה הַיּוֹסֶפֶת לִי. וְגִדְלָה יִתְּרָה מִן הָרֵאשׁוֹנָה נְתוּסַפֶּת לִי, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (שַׁבָּת
:קנ.) שְׂרַכַב עַל אָרִי וְקָשָׁר תַּנְיוֹן בְּרֵאשׁוֹ

Verse 34

:וְאַרְחֻמָּה דִּיל. וְדַרְכֵּי מִשְׁפָּט
:וְדִי מַהֲלָכִיו בְּגוֹה. וְאַשֶּׁר מַהֲלָכִיו בְּגֹאֲוָה יָכוֹל לְהַשְׁפִּיל

Chapter 5

Verse 1

בְּלִשְׁאֲצֵר מִלְכָּא. בְּנוֹ הָיָה, וּמִלְכָּא לְאַחֵר אֵיל מְרִדָּה שְׁמִלְכָּה תַחַת נְבוּכַדְנֶצַּר, וְגַם (הוּא)
:הָיָה בְּנוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר
עֲבַד לְחָם רַב. עָשָׂה סְעוּדָה גְּדוֹלָה. מְצִינוּ בְּסִפְרֵי יוֹסִיפּוֹן שְׁנֵלְחָם בֵּיּוֹם עִם דְּרָזִין שׁ הַמֶּדִּי
וְכוֹרֶשׁ וְנִצְחָן הַמִּלְחָמָה, וְלַעֲרַב עָשָׂה מִשְׁתָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּבְּא עָלָיו יְשַׁעְיָה "עֲרוּךְ הַשְּׁלֶחֶן צִפָּה
הַצִּפִּית אָכּוֹל שְׁתֵּה קוֹמּוֹ הַשָּׂרִים וְגו' " (יִשְׁעִיָּה כ"א:ה) שְׁבִתוּךְ הַמִּשְׁתָּה חֲזָרוּ אוֹיְבָיו
:וְנִלְחָמוּ עַל הָעִיר וּלְכַדוּהָ
:וּלְקַבֵּל אֶלְפָּא חֲמָרָא. כְּנָגֵד אֶלְפֵּי אִישׁ הָיָה שׁוֹתָה יֵין

Verse 2

:אָמַר בְּטַעַם חֲמָרָא. אָמַר בְּעֶצֶת הַיֵּין שֶׁנִּשְׁתַּכֵּר
:לְהִיתָּה. לְהִבִּיא
:דִּי הַנֶּפֶק. שְׁהוּצִיא:
:שְׁגִלְתָּה. לְשׁוֹן מִלְכָּא בְּלִשׁוֹן אַרְמִי, כְּמוֹ "וְהַשְׁגֵּל יוֹשְׁבַת אֶצְלוֹ" (נַחֲמִיָּה ב:ו)

Verse 3

:הִיתָיו. הוּבָאוּ:
:דִּי הַנֶּפֶק. שְׁהוּצִיא:

Verse 4

Verse 5

:נֶפֶקוּ: אֶצְבָּעוּ. יֵצְאוּ אֶצְבָּעוֹת יָד אָדָם מִן הַשְּׁמַיִם
לְקַבֵּל נְבִרְשֵׁתָא. לְמוֹל הַמְּנוֹרָה אֲשֶׁר לְפָנֵי הַשְּׁלֶחֶן, וְדִגְמָתוֹ בְּמַסְכַּת יוֹמָא: עֲשֵׂתָה נְבִרְשֵׁת שֶׁל
:זָהָב (יּוֹמָא ל"ז):

על גירא. על סיד טיח כותל הבית, כמו (ישעיהו כז:ט) "כאבני גר מנפוצות", והוא
דומה לסיד:

Verse 6

:זיוהי שנוהי. תארי נשתנו עליו
:ורעי נזהי. מושבותיו
נקטרי חרצה משתריו. אזור וצלציו נפתח, שהיו מתניו מתרוקניו מחמת היראה וחסורו
נפתח:
:נקטרי חרצה משתריו. נתריו
:וארכבתה. וברקיו
:דא לדא נקשן. מקישות ודופקות

Verse 7

:בחויל. בלח
:להעלה. להכניס
:כתבה דנה. מכתב זה
:ארגוןא. לבש. כמפשט הפרתמים
:והמניכא. רביד ענק
:ותלתי במלכותא ישלט. בשליש המלכות ימשול

Verse 8

:עליו. נכנסיו

Verse 9

:שגיא מתבהל. הרבה מתפחד
:משתבשיו. נחפזיו

Verse 10

:מלקתא לקבל מלי מלכא. המלכה כלפי ששמעה את דברי המלך ושריו לבית המשטה באה

Verse 11

:איתי גבר. יש אדם במלכותך אשר רוח קדושים בו
:כחכמת אלהיו. מלאכים
:הקיימהו. מנהו שר על כלם

Verse 12

:כל קבל וגו'. כלפי אשר רוח יתירה ודעת השכל יש בו, והגדת חידות
:ומשרא קטרי. סתום כל סתר נמצא בו בדניאל

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

תָּכֹחַ. אִם תִּכָּחַל:

Verse 17

וַיִּבְרָךְ יְהוָה. דִּוְנוֹתָהּ:
לְאַחֲרָיו הִב. לְאַחֲרָיו תו:

Verse 18

Verse 19

דִּי הוּא צָבָא. לְמִי שְׁהִיָּה חָפֵץ:
הוּא מַחֲמָא. מַחֲמָיָה:

Verse 20

וּכְדִי רָם לְבָבִיהָ. וְכַאֲשֶׁר רָם לְבָבוֹ:
לְהִיָּדָה. לְהִיָּדָה:
הַנִּיחָה. הוֹרִיד:
הַעֲדִיּוֹ מִיָּנָה. הַסִּירוֹ מִמֶּנּוּ:

Verse 21

טָרִיד. נִגְרָשׁ:

Verse 22

כָּל גָּבֵל דִּי כָל דְּנָה יִדְעָה. כָּל עוֹמֶת אֲשֶׁר כָּל זֶה יִדְעָה שְׁאַרְעָה לְאַבִּיָּה, וְהִיָּה לָהּ לְהִיָּוִת:
זֶה מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

Verse 23

Verse 24

שְׁלִיחַ פִּסְתָּא דִּי יָדָא. נִשְׁלַח כֶּף יָד:
וּכְתָבָא דְּנָה רְשִׁים. וְזֶה הַמְּכָתֵב אֲשֶׁר חֲתָם:

Verse 25

Verse 26

: מְנָא מְנָא. מְנָה אֱלֹהָהּ, כְּלוֹמַר מְנָא זֶהוּ פְּרוּשׁוֹ מְנָה אֱלֹהָהּ מְלָכּוּתָהּ:
וְהַשְׁלָמָה. חָשַׁב קֵץ שְׁנֵי פְּסָק מְלָכּוּת שֶׁל אָבִיָּה וְזִרְעוֹ וּמִצָּא שְׁכָר הַשְׁלָמָה

Verse 27

תִּקְלָה תִּקְלִיתָא בְּמַאֲוִיָּא. תִּקְלָה זֶהוּ פְּרוּשׁוֹ: נִשְׁקָלָה לְפָנָיו בְּמַאֲוִיָּים וְנִמְצְאָה חֲסֵר מְכָל:
צִדְקָה:

Verse 28

פִּרְס פִּרְיִסַת מְלָכּוּתָהּ וְגו'. כְּלוֹמַר: "וּפִרְסִין" מִשְׁמַע שְׁנֵי פִּרְסִין, הָאֶחָד: פִּרְיִסַת:
מְלָכּוּתָהּ, נִשְׁתַּבְּרָה מְלָכּוּתָהּ, וְהַשְׁנִי, שְׁנִיתָנָה לְמִדֵּי וּפִרְס:

Chapter 6

Verse 1

וְדַרְיָוֶשׁ מִדָּאָה קָבַל מַלְכוּתָא כְּבֵר שְׁנִי וְשִׁתִּי וְתַרְתִּי. לָמָּה מָנָה שְׁנוּתִיו? לוֹמַר לָךְ:
בְּיוֹם שְׁנִכְנַס נְבוּכַדְנֶצַּר לְהִיכָל בֵּימֵי יְהוֹיָקִים (צִרִיד לֹמַר: יְהוֹיָכִין), נוֹלַד שְׁטָנוּ
דַּרְיָוֶשׁ (סֹדֶר עוֹלָם כַּח). מַגְלוֹת יָכְנָה וְעַד כָּאן שְׁשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, וְאָמַר מֶרֶ: גָּלוּ
בֵּימֵי יְהוֹיָכִין בְּשָׁבַע לְכַבּוֹשׁ יְהוֹיָקִים, שֶׁהוּא שְׁמוֹנָה לְנְבוּכַדְנֶצַּר, נִשְׁתַּיְרוּ לְנְבוּכַדְנֶצַּר
שְׁלֹשִׁים וְשָׁבַע, שֶׁהָרִי אֲרָבַעִים וְחֲמֵשׁ מֵלֶכֶד, וְשֹׁלֵשׁ וְעֶשְׂרִים דְּאֹיִל מִרְדָּךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
רְבוּתֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבָרְכָה בְּמַסְכַּת מַגְלָה (מַגִּילָה יֵא:), שְׁתַּיִם שְׁעָבְדוּ לְבַלְשָׁצַר, הָרִי שְׁשִׁים
וּשְׁתַּיִם:

Verse 2

Verse 3

וְעַלָּא מְנָהוּן. וְלַמַּעֲלָה מְהֵן:
דִּי לְהוֹן אֶחָדְרָפְנִיא. שְׁתַּיִם הָאֶחָדְרָפְנִיא הִלְלוּ עֲצָה לְשִׁלְשָׁה הָאֶפְרָכִים:
וּמִלְכָּא לֹא לְהוֹן נְזִיק. וְהַמְלָךְ לֹא יָהֵא נְפֻסָּד בְּשׁוּם דְּבַר מַלְכוּת הַמוּשָׁל עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת:

Verse 4

דְּנִיָּאל דְּנָה. דְּנִיָּאל זָה:
מִתְנַצֵּחַ. מִתְנַצֵּחַ:
וּמִלְכָּא עֲשִׂית. הַמְלָךְ הִיָּה חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ לְהַקְיֵמוֹ עַל כָּלָם:

Verse 5

הוּוּ בְּעִין עָלָה. הִיּוּ מְבַקְשִׁים עֲלֵיָה לְמַצוֹא לְדְנִיָּאל בְּדִבְרֵי הַמַּלְכוּת, שְׁיֻכְלוּ לְהַלְשִׁין
עֲלֵיוֹ:

Verse 6

דִּי לֹא נְהַשְׁכַּח. אָמְרוּ בִּינֵיהֶם: לֹא נִמְצָא לְדְנִיָּאל זָה שׁוּם עֲלִיָּה
לְהוֹן הַשְׁכָּחָנָא עֲלֵהִי. אֲבָל נִמְצָא עֲלֵיו עֲלִיָּה עַל יְדֵי תוֹרַת אֱלֹהִיו, אִם נוֹכַל לְבָקֵשׁ מֵאֵת
פְּנֵי הַמְלָךְ שׁוּם גִּזְרָה שְׁיִגְזֹר לְהַעֲבִירוֹ עַל תּוֹרָתוֹ, וְהוּא לֹא יִקְיָם אֶת מִצְוֹת הַמְלָךְ, וְהָרִי
הַעֲלִיָּה:

Verse 7

הַרְגִּישׁוּ. מְשַׁמְשׁוּ עַל הַמְלָךְ:

Verse 8

אֶתְיַעֲטוּ. נוֹעֲצוּ:
לְקִיָּמָה קָיָם מִלְכָּא. לְהַחֲזִיק בְּדַת הַמְלָךְ בְּכַח, לְפִי שְׁמַחְדָּשׁ בְּאֵת לְמַלּוּת וּמִמְדִּינָה אֲחֵרַת
אֲתָה, וְצִרִיד חֲזוֹק:
דִּי יִבְעָה בְּעוּ. אֲשֶׁר יִבְקֵשׁ שׁוּם בְּקֵשָׁה:
לְהוֹן מִנְדָּ מִלְכָּא. זוּלָתִי מִמֶּד הַמְלָךְ:
לְגוֹב אֲרִיָּוֶתָא. לְבוֹר שְׁאֲרִיּוֹת הַמְלָךְ שֶׁם:

Verse 9

תַּקִּים אֶסְרָא. תַּעֲמִיד חֹק זָה:
דִּי לֹא לְהַשְׁנִיָּה. שְׁלֹא לְשַׁנוּת כְּדַת מְדִי וּפְרַס:
דִּי לֹא תַעֲדָא. שְׁלֹא תַעֲבֹר:

Verse 10

Verse 11

כְּדֵי יָדַע. וְכֹאשֶׁר יָדַע
וְכֹוֹיֹן פְּתִיחוֹ לֹה בְּעֲלִיתָהּ. בְּעֲלִיתוֹ
נִגְדַּד יְרוּשָׁלַיִם. לְצַד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאֵף עַל פִּי שְׁחָרָב, עָשָׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה "וְהִתְפַּלְלוּ
אֵלַיִךְ דְּרָךְ אֲרָצָם" (מלכים א ח:מח)
וְזִמְנִיו תִּלְתָּהּ. עֲרֵבִית וְשְׁחָרִית וּמִנְחָה
בְּרָךְ עַל בְּרוּכֹהּ. כּוֹרַע עַל בְּרָכִיו
כָּל קָבֵל דֵּי הוּא עֶבֶד וְגו'. כָּכָל אֲשֶׁר הָיָה עוֹשֶׂה לְפָנָי זֹאת

Verse 12

הַרְגִּישׁוּ. מְשֻׁמָּשׁוּ וְתַפְשׁוּ

Verse 13

עַל אֲסֹר מִלְכָּא. עַל בְּטוּל אֲסוּר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בָּאוּ לְהִלָּשׁוּ
לְצִיבָא מִלְתָּא. אֲמַת הַדְּבָר

Verse 14

לֹא שָׁם עָלָךְ מִלְכָּא טַעַם. לֹא נָתַן לָב וְעֵצָה לְחוּשׁ עַל גִּזְרוֹתֶיךָ
בְּעֵא בְּעוֹתָהּ. מִתְפַּלֵּל תִּפְלָתוֹ

Verse 15

כְּדֵי מִלְתָּא שְׁמַע. כֹּאשֶׁר שְׁמַע הַדְּבָר
שְׂגִיָּא בָּאשׁ עֲלוּהִי. הַרְבֵּה הִרַע בְּעֵינָיו, שֶׁהָיָה אוֹהֵב אֶת דְּנִיָּאל וְקָשָׁה עָלָיו מִיתָתוֹ
וְעַל דְּנִיָּאל שָׁם בָּל לְשִׁיבּוּתָהּ. עַל דְּנִיָּאל שָׁם דְּחוּי לְדַחוּת הַדְּבָר לְהַצִּילוֹ וְאָמַר לָהֶם:
אֵינִי מֵאֲמִין לָכֶם
בָּל. אֵינִי יוֹדֵעַ דְּגִמְתוֹ, אֵד עֲנִנּוּ יוֹרָה פְּתִירוֹנוֹ
וְעַד מְעִלִי שְׁמָשָׁא. וְעַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ הָיָה מְשַׁתְּדֵל לְהַצִּילוֹ, אֲבָל כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַן תִּפְלָתוֹ כָּרַע
לְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּרָכִיו וְהִתְפַּלֵּל תִּפְלָתוֹ, וְשׁוּב לֹא הָיָה לוֹ פְּתִיחוֹן פֶּה לְהַצִּילוֹ

Verse 16

דֵּי מִלְכָּא יְהֻקֵּם. אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ יִגְזֹר וְיַעֲמִיד, לֹא לְאָדָם לְשׁוֹנוֹתוֹ

Verse 17

Verse 18

וְהִיתָּת אֲבֹן חֲדָה. וְהוּבָאת אֲבֹן אַחַת. בְּכָל אֶרֶץ בָּבֶל אִין אֲבֹן כִּי אִם לְבָנִים, כְּמוֹ
שֶׁכָּתוּב "הִבֵּה נִלְבְּנָה לְבָנִים" (בראשית יא:ג). לְמַדְנֹו שֶׁאִין אֲבֹן בְּבָבֶל, וּלְפִי שֶׁהָיָה
הִבְיָאוּהָ מִלְּאָכִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אִם הִתְנָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרִאשִׁית עַל הַיָּם שֶׁיִּקְרַע לְבָנָי יִשְׂרָאֵל,
וְעַל הָאֵשׁ שֶׁיִּצְטָנוּ לְחַנְנֶיהָ וְחִבְרִיו, וְעַל הָאֲרִיֹּת מִהִזִּיק לְדְנִיָּאל, לֹא הִתְנָה עַל זְרִיקַת
אֲבֹן וְיִין שֶׁלֹּא יִזִּיק בָּאָדָם. וְהַמֶּלֶךְ אָמַר: מַעַם הָאֲרִיֹּת אִי אֲפֹשֶׁר לְסַלְקוֹ, שֶׁכָּבֶר נִגְזְרָה
גִּזְרָה, אֲזִידְהֵר בּוֹ מִהִזְקַת אָדָם, וְהִנֵּס אִם יָבֹא (סְפָרִים אַחֲרִים אוֹמְרִים)
וְשָׁמַת עַל פֶּס גּוּבָא. הוֹשְׁמָה עַל פִּי הַגּוֹמָא:
בְּעִזְקָתָהּ. בְּטַבְעָתוֹ, שֶׁלֹּא יִזְיֹוּהָ מִמְּקוֹמוֹ וְיִשְׁלִיכוּ עָלָיו אֲבָנִים לְהַרְגּוֹ
דֵּי לֹא תִשְׁנֹא צָבוּ בְּדְנִיָּאל. שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה רְצוֹנוֹ, כְּלוּמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לוֹ הִיזָק שֶׁלֹּא כְּרָצוֹנוֹ
(סְפָרִים אַחֲרִים כְּרָצוֹנָם):

Verse 19

וידעו. ושלחו במשנה (כלים בבא מציעא ה:א); כך פתר דונש; לא הכניסו לפניו
:וידעו לאלו:
:ושנתה נדת עלוהי. נידדה שנתו

Verse 20

בשפרפרא. בעלות שחר, והרבה יש בתרגום יונתן
:יקום בנגהא. עמד לאור הבקר, ולא בשלש שעות כשאר מלכים
:ובהתבלה לגבא די אריותא איל. ובהתבלה לזפירת האריות איל

Verse 21

Verse 22

Verse 23

:תבולה לא עבדת. שום דבר כעור ושלקר לא עשיתי

Verse 24

:שגיא טאב עלוהי. הרבה הוטב בעיניו
:ולדנאל. ואת דנאל צנה להעלות מן הבור
:די הימן באלהה. אשר האמין באלהיו

Verse 25

:די אכלו קרצוהי. אשר הלשינו עליו
ולא מטו לארעית גובא. לא הגיעו לתחתיות הבור עד שמשלו בהם האריות וכל
:עצמותיהם הדיקו

Verse 26

: באדיל דריןש מלכא וכו' די דארין בכל ארעא שדרין בכל הארץ, שלמכין וסגא

Verse 27

Verse 28

Verse 29

ובמלכות כורש. שמלך אחר דריןש, שלא מלך דריןש המדי אלא שנה אחת ונהרג
במלחמה, כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון, והמליכו את כורש ותנו עליהם בתוך
:החיל

Chapter 7

Verse 1

בְּאֵדִיל קִלְמָא כְּתַב. אַז (הַחֲלוּם כְּתַב) וְרֹאשִׁי הַדְּבָרִים אָמַר:

Verse 2

וְאַרְוֹ. וְהִנֵּה:

אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָא מְגִיחִין וְגו'. אַרְבַּע רוּחוֹת נוֹשְׁבוֹת בְּאוֹת מְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם וְנִלְקְחוֹת עִם הָיִם הַגְּדוֹל וְסוֹעְרוֹת אוֹתוֹ:

Verse 3

וְאַרְבַּע חֵילוֹן. וְאַרְבַּע חֵיּוֹת:

שְׁנַיִן דָּא מִן דָּא. מְשֻׁנוֹת זִי מִזִּי:

Verse 4

קִדְמִיתָא כְּאַרְוִה וְגַפִּיו דִּי נָשֵׁר לָהּ. הִיא כְּאַרְוִה וְלָהּ כְּנָפֵי נָשֵׁר; זִי הִיא מְלָכוּת בְּבֵל שְׁהִיתָה מוֹשְׁלַת בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, וְכֹד רָאָה אוֹתָהּ יִרְמְיָה, שְׁנַאָמַר "עֲלֵה אֲרִיָּה מִסְּבָכוֹ" (יִרְמִיָּהוּ ד:ז), וְאוֹמַר "הִנֵּה כְּנָשֵׁר יִדָּאָה וְגו'" (יִרְמִיָּהוּ ח:מ): עַד דִּי מָרִיטוּ גַּפָּהּ. נִמְרָטוּ כְּנָפֶיהָ, זִי הִיא רִמָּז לְמַפְלָתָהּ: וְנִטְיִילַת מִן אֲרַעָא. לְשׁוֹן נִסְתַּלַּק מִן הָאָרֶץ, רִמָּז שֶׁתִּבְטֵל הַמְּלָכוּת מִן הָאָרֶץ: וְלִבָּב אָנֵשׁ. לְשׁוֹן תְּלָשׁוֹת, כְּמוֹ "יִדְעוּ גוֹיִם אֲנוֹשׁ הִמָּה סָלָה" (תְּהִלִּים ט:כֵּא):

Verse 5

אַחֲרֵי. אַחֲרָת:

תְּנִינָה. שְׁעֵלְתָה שְׁנִיָּה מִן הָיִם:

דְּמִיָּה לְדֹב. זֶה רִמָּז לְמְלָכוּת פָּרַס שֶׁתִּמְלֹךְ אַחֵר בְּבֵל, שְׁאוּכָלִים וְשׁוֹתִים כְּדֹב וּמִסְרָבְלִים בְּבִשָּׁר כְּדֹב:

דְּמִיָּה לְדֹב. לְדֹב כְּתִיב, כְּמוֹ "דִּיבָא" תַּרְגּוּם שֶׁל זָאֵב, שְׁאָף זָאֵב נִקְרָאת מְלָכוּת פָּרַס, שְׁנַאָמַר: "עַל כֵּן הָכֵם אֲרִיָּה מִיַּעַר זָאֵב עֲרֵבוֹת וְשִׁדְדִים" (יִרְמִיָּהוּ ה:ו):

וּלְשִׁטְר חַד הַקִּימַת. וְלִצַּד אֶחָד עַמּוּדָה, רִמָּז לְשִׁיפְסָק מְלָכוּת בְּבֵל, תִּמְתִּין פָּרַס שְׁנָה אַחַת שֶׁתִּמְלֹךְ מִדִּי:

וְתִלַּת עֲלֵעִין בְּפִמָּה. שְׁלֹשׁ צִלְעוֹת. רַבּוּתִינוּ פְּרָשׁוּ: שְׁלֹשׁ מְדִינּוֹת הָיוּ תְּמִיד מוֹרְדוֹת בָּהּ וּמְשֻׁלִּימוֹת עִמָּה, פְּעָמִים בּוֹלְעָתָן וּפְעָמִים פּוֹלְטָתָן (קִידוּשִׁין ע.ב.); זֶהוּ בְּפִמָּה בֵּינָן שְׁנֵי פְּעָמִים חוּץ לְשְׁנֵי פְּעָמִים לְתוֹכָן. וְאַנִּי אוֹמַר: תִּלַּת עֲלֵעִין שְׁלֹשָׁה מְלָכִים שְׁלֵעַמְדוֹ לְפָרַס: כּוֹרֶשׁ וְאַחַשְׁוֶרֶשׁ וְדָרְיֹוֹשׁ שְׁבִנָּה הַבֵּית:

בְּשָׁר שְׂגִיָּא. בְּשָׁר הַרְבֵּה:

Verse 6

גַּפִּין אַרְבַּע וְגו' וְאַרְבַּעָה רֹאשִׁין. הֵם אַרְבַּעָה מוֹשְׁלִים שֶׁחֲלָק לָהֶם אֶלְכְּסִנְדְּרוֹס מוֹקְדִין בְּמִיתוֹ אֶת מְלָכוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסִפְרֵי יוֹסֵף בֶּן גּוֹרִיֹן; שְׁהִחִיָּה הַזֹּאת הִשְׁלִישִׁית הִיא מְלָכוּת אֲנְטִיּוֹכִיס, וְנִקְרָא נִמְרַע עַל שֵׁם שְׁהִיתָה גּוֹזֶרֶת גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל מְנַמְרוֹת וּמְשֻׁנוֹת: זִי מִזִּי:

וְשִׁלְטֹן יְהִיב לָהּ. וּמְמַשְׁלָה נִתְּנָה לָהּ:

Verse 7

בְּחִזּוֹי לִילְיָא. בְּלִילָה אַחֲרָת. הַשְׁלֹשׁ הָרֵאוּשִׁינּוֹת רָאָה בְּלִילָה אַחַת, וְזִי בְּלִילָה אַחֲרָת, עַל שֵׁם שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד שְׁלִשְׁתָּן בּוֹיִקְרָא רַבָּה:

וְשִׁנּוֹ דִּי פִרְזֵל לָהּ. שְׁנֵי בְרִזֵּל לָהּ:

וּמִדְּקָה. מִדִּיקָה וְשׁוֹחֲקָת הַדֶּק:

וּשְׁאָרָא. מוֹתֵר אֲכִילָתָהּ:

וְקִרְנֵין עֶשֶׂר. עֶשֶׂר קִרְנוֹת. זִי פִרְשׁ לוֹ הַמְּלָאָךְ (דְּנִיָּאל ז:כד), שֶׁהֵם עֲשָׂרָה מְלָכִים שְׁלֵעַמְדוֹ לְרוּמֵי קֶדֶם לְאַסְפִּסְיָנוּס שֶׁחִרַב אֶת הַבֵּית:

Verse 8

וְאַלּוֹ. כְּמוֹ "וְאַרְוֹ" (דְּנִיָּאל ב:לא), לְשׁוֹן הִנֵּה:

ממלל רברבן. דברי גאון, הוא טיטוס שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (גיטין נו:)
שחרר וגדף ונכנס להיכל בעזות פנים:

Verse 9

די כרסון רמיו. כסאות הוטלו ונתקנו לישוב במשפט, אחד לדיו ואחד לצדקה לישראל
ועתיק יומיו יתב. הקדוש ברוך הוא יושב למשפט על המלכות הזו ועל שלפניה,
שהכעיסו לפניו והציקו לבניו
כתלג חור. ללבן עונות עמו
ושער ראשה כעמר נקא. מנקה עצמו מזכיות שיש לעובדי כוכבים ומזלות לפניו,
ומשלים להם כל שחרם בעולם הזה (ויקרא רבה):

Verse 10

די נור. של אש
נור דלק. אש בוערה
נגד ונפק. מושך ונצא
ישמשונה. לעתיק יומיו
דינא יתב. המשפט נתושב לפניו
וספרין פתיחו. הספרים נפתחו, ספרי העבירות והרעות שעשו:

Verse 11

מן קל מליא. מקול הדברים הגבוהים שהקרו מדברת עלתה חמתו של עתיק יומיו
עד דקטילת חיותא והובד גשמה. אבד גופה
ליקדת אשא. ללבת אש, הוא אשו של יעקב: "והיה בית יעקב אש וגו'" (עובדיה
א:יח):

Verse 12

ושאר חיותא העדיו שלטנהון. ולשאר המלכיות הסירו מן השמים ממשלתהון:
וארכה בחיו והיבת להון. וזמן נתן להם בחיים עד יום מועד לעתיד לבא מלחמות
גא: ומגא: (יחזקאל לח:א-ג)
ארכה. המתנה:

Verse 13

כבר אגש אתה. הוא מלך המשיח
ועד עתיק יומיא. שהיה יושב במשפט ודן את האומות
מטה. הגיע:

Verse 14

ולה יהיב שלטון. ולאותו בן אדם נתן ממשלת האומות. דימה כחיות, וישראל דימה
כבן אדם על שהם ענותנים ותמימים
די לא יעדה. לא יסור:

Verse 15

אתכרית רוחי. לשון "כי יכרה" (שמות כב:לג), ולשון ארמי ועברי שויו בו.
כלומר: נסחה מתוך עמק כריתה
בגו נדנה. בתוך תיקה, נרתק שלו, כלומר: נבדלה רוחי בתוך הגוף מן החלום הזה

Verse 16

קרבת על חד מן קאמיא. קרבותי אצל אחד מן העומדים שם לפני עתיק הימים. המלאכים
נקראו עומדים, שנאמר (זכריה ג:ז) "בין העומדים האלה", מפני שאין להם קפצים
וניציבא אבעא מנה. והאמת שאלתי ממנו:

Verse 17

:אַרְבַּעַה מִלְכִּיּוֹן. אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת

Verse 18

:וַיִּקְבְּלוּ מִלְכוּתָא קַדִּישִׁי עַלְיוֹנִין. אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁיִטְלוּ הַמְלָכוֹת מִהֶרְבִּיעִית

Verse 19

:אֲדִילוּ צְבִית לִבְצָא. אַזְ חֻפְצָתִי לַעֲמֹד עַל הָאֲמַת מִן הַחַיָּה הֶרְבִּיעִית
:דִּי הִוֵּת שְׁנֵיה מִן כְּלָהִי דְחִילָה וְתִירָה. אֲשֶׁר הִוֵּתָה מִשְׁנָה מַכְלוּ בְּאִימָה וְתָרָה

Verse 20

:וַנִּפְלָה מִן קְדָמָה תִּלְת. וַנִּפְלוּ מִפְּנֵיה שְׁלֹש מִן הָרָאשִׁינֹת
:וְקִרְנָא דְכּוּן וְעִנְיִן לָהּ. וְהִקְרָן אֲשֶׁר כְּזֹאת וְעִנְיָנִים לָהּ, כְּכַתוּב לְמַעְלָה (דְּנִיאל ז:ח)

Verse 21

:חֲזָה הַוִּית. בְּחִלּוּמֵי הָרָאשִׁין שְׁסַפְרָתִי לְמַעְלָה (דְּנִיאל ז:א-ח)
:עִם קַדִּישִׁין. עִם יִשְׂרָאֵל

Verse 22

:וְדִינָא יְהִיב לְקַדִּישִׁי עַלְיוֹנִין. וַנִּקְמָה נָתַן לָהֶם מִמֶּנָּה:

Verse 23

:כֵּן אָמַר. כֹּה עֲנִנִי הַמֶּלֶךְ הַפּוֹתֵר לִי אֶת הַחֲלָיִים

Verse 24

:וְקִרְנָא עֲשֶׂר. וְקִרְנִים עֲשֶׂר אֲשֶׁר רָאִיתִי לָהּ, זֶה פְּתִירוֹנוּ
:מִנָּה מִלְכוּתָא. מֵאוּתָה הַמְלָכוֹת
:וְאֲחֶרֶן יָקִים אֲחֵרֵיהוֹן. וְהֶאֱחָרוֹן יָקִים אֲחֵרֵיהוֹן, הוּא טִיטוּס

Verse 25

:לְצַד עֲלָא. כְּלָפִי מַעְלָה
:וְלְקַדִּישִׁי עַלְיוֹנִין יִבְלָא. וְלִישְׂרָאֵל יִטְרִיחַ וְיִצִּיק
וַיִּסְבֵּר לְהַשְׁנִיא זְמַנִּין וְדַת. יְדָמָה בְּלָבוּ לְהַעֲבִירָם עַל כָּל מוֹעֲדֵיהֶם וְדַתֵּיהֶם:
עַד עֵדֶן וְעַד נִיּוֹן וְפִלְג עֵדֶן. קֵץ סְתוּם הוּא זֶה, כְּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לְדִנְיָאֵל "סְתָם הַדְּבָרִים
וְחַתָּם" (דְּנִיאל יב:ד), וְדָרְשׁוּהוּ הָרָאשִׁינִים אִישׁ לְפִי דַעְתּוֹ, וְכָלוּ הַקְצִים. וַיֵּשׁ לָנוּ
לְפִוְתָרוֹ עוֹד כְּאֲשֶׁר רָאִיתִי כְּתוּב בְּשֵׁם רַב סַעְדִּיָּה: הֵם אֵלֶּף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וְחֻמָּשׁ
שָׁנִים הָאֲמֹר בְּסוֹף הַסֵּפֶר "אֲשֶׁרִי הַמְחַכֶּה וְגו'" (דְּנִיאל יב:יב); וּפְרָשׁ הַמוֹעֵד עַד עַתָּה
שְׁנֵי עָתִים וְחֻצִי עַתָּה, וְאָמַר שְׁהֶעֱתִים הֵם אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים שְׁמִיּוֹם צֹאֲתָם מִמְּצָרִים עַד
שְׁנֵינָה הַבֵּית, וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִי יָמִי מִקְדָּשׁ רָאשׁוֹן הָרִי שְׁמוֹנָה מֵאוֹת וְתִשְׁעִים, וְעוֹד
חֻצִי הָעֵת הַזֶּה אַרְבַּע מֵאוֹת אַרְבַּעַם וְחֻמָּשׁ הָרִי אֵלֶּף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֻמָּשׁ. אֶת אֵלֶּה
חֻשׁוֹב מַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד עַד שׁוֹב זִבְחַת הַתְּמִיד אֶל מְקוֹמוֹ, וְהוּא הוֹסֵר שֵׁשׁ שְׁנֵים לְפָנֵי
הַחֲרָב; וַיֵּשׁ קֶצֶת רָאִיָּה בְּסֵפֶר זֶה. וְעוֹד יֵשׁ מִבֵּיאֵין רָאִיָּה לְחֻשְׁבוֹן זֶה "הַסֵּתֵר אֲסֵתִיר
פְּנִי" (דְּבָרִים לֹא:יח) "הַסֵּתֵר אֲסֵתִיר" בְּגִימְטְרִיאָה אֵלֶּף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֻמָּשׁ

Verse 26

:וְדִינָא יְתִב. וְהַדִּין נִתְּשֵׁב לְפָנֵי הַמְּקוֹם:
:וְשִׁלְטָנָה יְהַעֲדוֹן. וְשׁוֹלְטָנוּ וּמִמְשָׁלְתָּ שֶׁל אוֹתוֹ הַמְּלָכוֹת יִסִּירוּ מִן הַשָּׁמַיִם

Verse 27

:וַיִּשְׁתַּמְעוּן. יְהִיו נִשְׁמָעִים לְמַצְוֹתוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ:

Verse 28

עד כה. עד כאן:
שגיא רעיוני יבהלונני. הרבה היו מחשבותי מבהלות אותי
:ונזיוי ושתנו. מראית יופי ותארי נשתנו
:בלבי נטרת. בלבי צפנתי

Chapter 8

Verse 1

בשנת שלוש. אחרי המראה הראשון, אשר שנראה אלי בתחלה השלום האמור למעלה,
:שנראה לו בשנת אחת לבלשצר (לעיל ז:א)

Verse 2

:על אוכל אוכלי. על הנקר ששמו אוכלי

Verse 3

:ולו קרנים. רמז למלכות פרס ומדי
והאחת גבוהה מן השנית. רמז למלכות פרס שגדולה ממלכות מדי, שמלכות מדי לא
היתה אלא שנה אחת, שנאמר (לקמן ט:א) "בשנת אחת לדרוש בן אשורוש מזרע מדי",
:ושנינו בסדר עולם: לא מצינו שנה למדי בכתובים אלא זו בלבד
:והגבוהה עולה באחרונה. רמז הוא שתקדים מלכות מדי למלכות פרס

Verse 4

Verse 5

:הייתי מבין. הייתי מסתכל בו
:צפיר. שער:
:ואין נוגע בארץ. דומה היה כמדלג בארץ
:קרן חזות. קרן גדול למראה העין

Verse 6

Verse 7

:ולתמרמר אליו. וללחם אליו, הוא לשון כעס מר

Verse 8

:חזות ארבע. מראה ארבע קרנים

Verse 9

:ומן האחת מהם. ומאחת מאלו המלכיות
:יצא קרן אחת. מלכות טיטוס יוצאת ממנו
מזעירה. מלכות מוצעת ונבזית, כמו שקראו למעלה קרן אחת מזעירה. והוא על ענין
:שנאמר "בזוי אתה מאד" (עובדיה א:ב)
:ותגדל יתר. ותגדל מאד
:אל הנגב. הוא מצרים שהיא בדרומה של ארץ ישראל

וְאֵל הַצְּבִי. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאת אֶרֶץ צְבִי, כַּעֲנָן שֶׁנֶּאֱמַר "נִחַלַת צְבִי צְבָאוֹת גִּיּוֹם"
(ירמיהו ג:יט):

Verse 10

עַד צְבָא הַשָּׁמַיִם. הֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשָׁלוּ לְכוֹכְבִּים (בראשית כב:יז)

Verse 11

וְעַד שֶׁר הַצְּבָא. הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא בֵּיתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. שֶׁר הַצְּבָא כָּלָפִי
וּמִמֶּנּוּ הוֹרֵם הַתְּמִיד. וְעַל יְדֵי גִדּוּדָיו וְחִילּוּתָיו שֶׁשָּׁלַח לִירוּשָׁלַיִם בְּטֵל הַתְּמִיד שֶׁשָּׁלַח שָׁם
:נִירוֹן קִיסָר שֶׁר צְבָאוֹ; כִּמוֹ שֶׁאֱמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבִרְכָּה בְּמִסְכַּת גִּטִּין וּבְגוֹרִיוֹן

Verse 12

וְצָבָא תַנְתָּן עַל הַתְּמִיד בְּפִשְׁעָא. וְזִמְן מוֹעֵד נָתַן לְהִיּוֹת הַתְּמִיד מְסַלֵּק בְּשָׁבִיל פִּשְׁעָא שׁוֹמֵם
הִיא עֲבוּדָה זָרָה. כְּלוּמַר שֶׁתְּהֵא עֲבוּדָה זָרָה נִתְּנָה בִירוּשָׁלַיִם תְּמוּרַת הַתְּמִיד. וְכֵן הִיא
קְרוּיָה בַסֵּפֶר הַזֶּה בְּכַתְּמָה מְקוּמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "עַד מַתִּי הִחֲזִינוּ הַתְּמִיד וְהַפִּשְׁעָא שְׁמָם" (דניאל
ח:יג), וְאוֹמֵר "מַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד וְלִתְּתָה שְׁקוּץ שְׁמָם" (דניאל יב:יא)
:וְצָבָא. זִמְן, כִּמוֹ "הֲלֹא צָבָא לְאַנּוּשׁ עָלֵי אֶרֶץ" (איוב ז:א)
:וְתִשְׁלַח אֶמֶת אֶרְצָה. תּוֹרַת אֶמֶת הַשְּׁפִילָה

Verse 13

אֶתְּד קְדוּשָׁא. אֶתְּד מִן הַמִּלְאָכִים
:וְיֵאמָר. אוֹתוֹ הַמִּלְאָד
לְפִלְמוֹנִי. הָרִי תִיבָה זֹו כְּשִׁתִּים: לְפִלּוֹנִי אֱלִמוֹנִי. וְתַרְגָּם יוֹנְתָן בֶּן עֲזִיָּאֵל בְּסִפְרָא
שְׁמוּאֵל (שְׁמוּאֵל א כא:ג): "כְּסִי וְטִמִּיר", כִּמוֹ "כִּי יִפְלֹא מִמֶּדֶד דְּבָר" (דברִים יז:ח).
:אֱלִמוֹנִי, אֱלִמּוֹן מְבִלִי שָׁם, שֶׁלֹּא פִירֵשׁ לוֹ מִהוּ וּמֵה שְׁמוֹ
לְפִלְמוֹנִי הַמְדַּבֵּר. לְמִלְאָד שֶׁהִיא מְדַבֵּר וְגִיּוֹר גִּיּוֹרֹת, וְצָבָא הַמוֹעֵד תַּנְתָּן עַל הַתְּמִיד בְּפִשְׁעָא
:
עַד מַתִּי הִחֲזִינוּ. הַזֶּה אֲשֶׁר עַל הַתְּמִיד לְהִיּוֹת מְסַלֵּק וְהַפִּשְׁעָא שְׁמָם יִהְיֶה נִתּוֹן תַּחֲתָיו. פִּשְׁעָא
שְׁמָם עֲבוּדָה זָרָה מְעוּבָדִי כּוֹכְבִּים שֶׁהִיא כְּאֶבֶן דּוֹמָם, וְכֵן הִיא קְרוּיָה בַסֵּפֶר הַזֶּה בְּכַתְּמָה
מְקוּמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר עַד מַתִּי הִחֲזִינוּ הַתְּמִיד וְהַפִּשְׁעָא שְׁמָם, וְאוֹמֵר (דניאל יב:יא) "מַעַת הוֹסֵר
הַתְּמִיד וְלִתְּתָה שְׁקוּץ שְׁמָם"
שׁוֹמֵם. לְשׁוֹן אֵלִים וּמִשְׁתַּק, כִּמוֹ "אֲשִׁיתוּמָם כְּשִׁעָה חֲדָא" (דניאל ד:טז), "וְאֲשִׁב שָׁם שְׁבַעַת
:יָמִים מִשְׁמִים בְּתוֹכָם" (יחזקאל ג:טו) כִּמוֹ אֵלִים
תַּת וְקִדָּשׁ וְצָבָא מְרָמָם. לִתְּתָה אֵת מְכוֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאֵת צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר הִפִּיל לְאֶרֶץ מְרָמָם
:לְרַגְלָיו, כִּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְמַעַלָּה "וַתַּפֹּל אֶרְצָה מִן הַצְּבָא וּמִן הַכוֹכְבִּים" (דניאל ח:י)
וְקִדָּשׁ וְצָבָא. וְ"ו יִתְּרָה, וְהִרְבָּה כְּאֵלָה בְּמִקְרָא: "נִרְדָּם וְרָכַב וְסוּס" (תהילים עו:ז),
:וְאֵף בְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם יֵשׁ מְדַבְּרִים כֵּן

Verse 14

עַד עָרֵב בִּקְרָא אֱלִפִּים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת. רְאִיתִי פֶתֶר בָּשָׂם רַבִּינוּ סְעֲדִיָּה לְדָבָר, וּכְבָר עֲבָר וּפְתָר
עוֹד: עַד עָרֵב בִּקְרָא עַד שֶׁיָּבִיא אוֹתוֹ הָעָרֵב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְהָיָה לְעֵת עָרֵב יִהְיֶה אוֹר"
(זכריה יד:ז); וּבְטוּחִים אָנוּ כִּי "דְּבָר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם" (ישעיהו מ:ח), לֹא
יּוֹפֵר. וְאֵנִי אוֹמֵר, כִּי הָעָרֵב וְהַבִּקְרָא הָאֵמֹר כָּאֵן גִּימְטְרִיָּא הוּא, וְיֵשׁ סִמְךָ לְדָבָר מִשְׁנֵי
טְעָמִים: הָאֶתְּד, שֶׁיֵּהֱא חֲשָׁבּוֹן זֶה מְכוֹן עִם חֲשָׁבּוֹן אַחֵר שֶׁבְּסוּף הַסֵּפֶר; וְהַשְׁנִי, שֶׁאֱמָר
גְּבִרְיָאֵל לְדִנְיָאֵל לְמַטָּה בְּעֲנָן: "וּמִרְאָה הָעָרֵב וְהַבִּקְרָא אֲשֶׁר נֶאֱמַר אֶמֶת הוּא" (דניאל
ח:כו), וְאֵם לֹא רָמַז הַחֲשָׁבּוֹן הוּא תְּלוּי, לְמָה חֲזָר וְכָפַל אוֹתוֹ לִזְמַר "אֶמֶת הוּא".
וְהַחֲזָרָה נִצְטָוָה לְסִתָּם וְלִחְתָּם הַדְּבָר (דניאל ט:כד; יב:ד), וְאֵף הוּא לֹא נִגְלָה בְּלִשׁוֹן
סְתוּם וְחִתוּם. וְאָנוּ נִוְחִיל לְהַבְטִיחַ מִלְכָּנוּ קֵץ אַחֵר קֵץ; וּבַעֲבוּר קֵץ הַדּוֹרֶשׁ, נִוְדַע כִּי
טְעָה בְּמִדְרָשׁוֹ, וְהִבָּא אַחֲרָיו יִתּוֹר וְיִדְּלֵשׁ דָּרָךְ אַחֲרָת. יֵשׁ לְפֶתֶר עָרֵב וְבִקְרָא בְּגִימְטְרִיָּא:
חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבַּע, וְעוֹד אֱלִפִּים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרִי אֱלִפִּים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁבְעִים
:וְאַרְבַּע
וְנִצְדָק קִדָּשׁ. וְכִפּוּר עוֹן יִשְׂרָאֵל, לְבַטֵּל גִּיּוֹרֹת מְדָרְסוֹן וּמְרָפְסוֹן מֵאֵז גָּלוּ גְלוֹת רֵאשׁוֹנָה
לְמַצְרִים עַד וְגִאֲלוּ וְיִוָּשְׁעוּ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים בְּמִלְכָּא מִשְׁיַחְנוּ. וְחֲשָׁבּוֹן זֶה כְּלָה לְסוּף אֱלָף
וּמֵאוֹת וְתִשְׁעִים מֵיּוֹם הוֹסֵר הַתְּמִיד, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּסוּף הַסֵּפֶר "וּמַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד לִתְּתָה

וְהַנִּשְׁבָּרִת. שְׁרָאִית שְׁנִשְׁבָּרָה

וּמַעֲמִידָה אֲרָבַע מַחְתִּיהָ. כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסִפּוּר הַחֲלוּם לְמַעֲלָה: אֲרָבַע מַלְכִּיּוֹת, אֲשֶׁר יַעֲמִידָה מֵאוֹתוֹ גִּי' שֶׁתִּלַּק אֶלְכֶסְנֶדְרוֹס מוֹקֶדֶן מַלְכוּתוֹ בְּמוֹתוֹ לְאֲרָבַע יָלָדִים. וַיּוֹסֶף קִרְאָם בְּסִפּוּר: אֲרָבַע רָאשֵׁי נֶמֶר, וְלֹא בְּנֵי הַמֶּלֶךְ הָיוּ: וְלֹא בְּכַחַי. וְהָיוּ הָאֲחֵרִים כֻּלָּם הַמֶּלֶךְ הָרָאשׁוֹן, כִּי תִלְשִׁים מִמֶּנּוּ יִהְיוּ:

Verse 23

וּבְאֲחֵרִית מַלְכוּתָם כָּהֵתָם הַפּוֹשְׁעִים. כְּשֶׁיִּגְיַע זְמַן שֶׁיִּתְמַוּ רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׂבָבִית שְׁנֵי: יַעֲמִיד מֶלֶךְ עַז פָּנִים. הוּא טִיטוּס:

Verse 24

וְעַצֵּם כָּחוֹ. וְלֹא בְּגִבּוּרָה כִּי אִם בְּחִלְקִלְקוֹת, כְּמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ בְּסוֹף הַסֵּפֶר (דְּנִיאל יא:כא): וְנִפְלְאוֹת יִשְׁחִית. וּבְהִפְלֵא וְפִלֵּא יִשְׁחִית עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: וְהַצִּלִּיחַ וְעָשָׂה. חֲפָצוֹ: וְהַשְׁחִית עֲצוּמִים. הַשְׁחִית אֲמוֹת רַבּוֹת: וְעַם קְדוֹשִׁים. יִשְׂרָאֵל הַמֵּאֲמִינִים בַּתּוֹרָה:

Verse 25

וְעַל שְׁכָלוֹ וְהַצִּלִּיחַ מִרְמָה בְּיָדוֹ. וְעַל יָדֵי שֶׁהוּא מַשְׁכִּיל בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה וַיִּצְלִיחַ, יִתְזַיֵּק: בְּמִרְמָה שְׂבָבִידוֹ: וּבִלְבָבוֹ יִגְדִּיל. יִתְגָּאֵה: וּבְשִׁלּוֹה יִשְׁחִית רַבִּים. בְּמִרְמָה וּבְחִלְקִלְקוֹת יִשְׁחִית רַבִּים הַיּוֹשְׁבִים אִתּוֹ בְּבִרִית וְשִׁלּוֹם: וְעַל שֶׁר שָׂרִים יַעֲמִיד. כָּל־פִּי מַעֲלָה יִשִּׁיחַ דְּבָרִים. זֶהוּ פְּרוּשׁ הַחֲלוּם הַכְּתוּב לְמַעֲלָה ("וְעַד: שֶׁר הַצִּבְאָה הִגְדִּיל") וּבְאֶפֶס יָד יִשְׁבֵּר. וּבְאֵין כָּח יִשְׁבֵּר עַל יָדֵי יִתּוֹשׁ תִּלְשׁ שְׂבָבִירִיּוֹת שְׁנִכְנַס בְּחוּטְמוֹ, כְּמוֹ: שְׁשִׁנֵּינוּ בְּמַסַּכַת גִּטִּין (גִּיטִין נו:):

Verse 26

וּמִרְאָה הַעֲרָב וְהַבֶּקֶר. אֲשֶׁר נֶאֱמַר לֵךְ בְּחֲלוּם הָעֲלִיּוֹן אֲמַת הוּא: וְאִתָּה סֵתֶם הַחֲזִיּוֹן. אֵל תִּפְרָשְׁהוּ וְסִתְמָהוּ בְּלִבְךָ, כִּי לְזִמִּים רַבִּים יָבֹא:

Verse 27

נִהְיִיתִי. לְשׁוֹן הוֹה וְשִׁבֵּר, כְּלוֹמַר: נִצָּטְעֵרְתִּי עַל הַפּוֹרְעָנוּת הַזֶּה וְנִדְּכִיתִי אֶת מְלָאכַת הַמֶּלֶךְ. שְׁהִיִּיתִי מִמֶּנָּה עַל פְּקֻדַּת עֲבוֹדַת מְמַשְׁלַת מַלְכוּת בְּלִשְׁצָר, שֶׁמֶנָּהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתְּחִלַּת הַסֵּפֶר "וְהַשְׁלִטִּיהָ עַל כָּל מְדִינַת בָּבֶל" (דְּנִיאל ב:מח): וְאֲשַׁתּוּמָם עַל הַמֶּרְאָה. וְאִתְּבַהֵל עַל הַחֲזִיּוֹן: וְאֵין מִבִּיּוֹן. שְׁאֵנִי מִשְׁתּוּמָם, כִּי הִיִּיתִי לְפָנֵי הַשָּׂרִים מִתְחַזֵּק:

Chapter 9

Verse 1

בְּשֵׁנִת אֲחַת לְדָרְיוֹשׁ בֶּן אֲחַשְׁוֵרוּשׁ. לֹא זֶהוּ אֲחַשְׁוֵרוּשׁ שְׂבִימִי הַמֶּן (אֶסְתֵּר ג:א), כִּי הוּא מֶלֶךְ פָּרַס הִיָּה, וְזֶה דָרְיוֹשׁ הַמֶּדִּי אֲשֶׁר הוּמָלַךְ עַל מַלְכוּת כְּשָׂדִים כְּשֶׁנֶּהְרַג בְּלִשְׁצָר, כְּמוֹ: שֶׁכְּתוּב לְמַעֲלָה "וְדָרְיוֹשׁ מָדָא קִבֵּל מַלְכוּתָא" (דְּנִיאל ו:א):

Verse 2

בִּינּוֹתֵי בְּסִפְרִים. נִסְתַּכְלִיתִי בְּחֻשְׁבּוֹנוֹת מִסְפֵּר הַשָּׁנִים וְגו'. הִיִּיתִי מַחֲשֵׁב חֻשְׁבּוֹן הַשָּׁנִים שֶׁהִיִּיתִי סְבוּר עַל מַה שֶׁנִּבְּא "כִּי לְפִי מִלְּאֵת לְבָבְךָ שְׂבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם" (יִרְמִיָּה כט:י), דְּמִיתִי שֶׁהִפְקִידָה הַזֹּאת הִיא בְּנִין הַבֵּית, וְשְׂבָעִים שָׁנָה כָּלִים בְּשֵׁנִת אֲחַת לְדָרְיוֹשׁ הַמֶּדִּי מִשְׁפָּשְׁטָה מַלְכוּת בָּבֶל יָד עַל יִשְׂרָאֵל,

שְׁכַבְשׁ נְבוּכַדְנֶצַּר יְהוֹיָקִים לְהִיּוֹת לוֹ עֶבֶד, וְהִיא הִיְתָה שָׁנָה שְׁנִיָּה לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר;
דָּאָמַר מֶרֶ: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה כָּבַשׁ נִיְנוּה, שָׁנָה שְׁנִיָּה עָלָה וְכַבֵּשׁ יְהוֹיָקִים. צָא וַחֲשׂוֹב מֵאוֹתָהּ
שָׁנָה וְעַד כָּאן וַתִּמְצָאֵם. וְאַף בְּמִשְׁנַת סֹדֶר עוֹלָם נִמְצָא הַחֲשָׁבוֹן הַזֶּה, וְשָׁנֵינוּ שָׁם: בְּשִׁנֹּת
מוֹת בְּלִשְׁאֲצָר הָרִי שְׁבָעִים שָׁנָה מִיּוֹם שִׁמְלָהּ נְבוּכַדְנֶצַּר: שְׁבָעִים חֹסֶר אֶחָת מִיּוֹם שִׁכְבָּשׁ
יְהוֹיָקִים וְעוֹד שָׁנָה אֶחָת לְכַבֵּל, עַמֵּד דְּרִינֹשׁ וְהִשְׁלִימָהּ. וּבְרֵאוֹתֵי כִי עָדִין אֵין הַגְּאֻלָּה
מִמֶּהֱרַת לְבֹא, הַבִּינּוֹתֵי וְנִתְתִּי לֵב לְסִפְיֵרֵת הַחֲשָׁבוֹן, וְיִדְעֵתִי שֶׁלֹּא הִיָּה לִי לְמִנּוֹת לְפִי
כָּבוֹשׁ יְהוֹיָקִים, אֲלֹא לְמַלְאוֹת לְחֻרְבוֹת יְרוּשָׁלַם כְּשִׁימְלָאוּ שְׁבָעִים שָׁנָה לְגָלוּת צִדְקִיָּהוּ שְׁבוּ
חֻרְבָהּ יְרוּשָׁלַם; וְעוֹד יֵשׁ שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה לְבֹא, שֶׁהַגָּלוּת הַזֹּאת הִיְתָה בְּשִׁמְנֶה עָשָׂרָה שָׁנָה
לְכַבּוֹשׁ יְהוֹיָקִים, כְּמוֹ שֶׁשָׁנֵינוּ בְּסֹדֶר עוֹלָם: גָּלוּ בְּשָׁבַע, גָּלוּ בְּשִׁמְנֶה, גָּלוּ בְּשִׁמְנֶה עָשָׂרָה
(מְגִילָה יֵא:): גָּלוּ גָלוּ בְּתִשְׁעָה עָשָׂרָה; וּפְרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכֻרֹנָם לְבִרְכָה בְּמִסְכַּת מְגִלָּה
גָּלוּת וְכִנְיָהּ בְּשָׁבַע לְכַבּוֹשׁ יְהוֹיָקִים, שֶׁהוּא שְׁמֹנֶה לְנְבוּכַדְנֶצַּר; גָּלוּ בְּשִׁנִּיָּה בְּשִׁמְנֶה עָשָׂרָה
לְכַבּוֹשׁ יְהוֹיָקִים, שֶׁהִיא תִשְׁעָה עָשָׂרָה לְנְבוּכַדְנֶצַּר:

Verse 3

Verse 4

וְאֶתְּוֹדָהּ. עַל חֲטֹאת עַמִּי:
הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְלֹא אָמַר גְּבוּר. אָמַר: עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים מִשְׁתַּעֲבָדִים בְּבִנְיָו וְאֵיָה
גְּבוּרוֹתָיו?

Verse 5

וְסוֹר. וְהִלְכֵנוּ הַלֹּחַ וְסוֹר מִמִּצְוֹתֶיהָ, טִילְנָשׁ בְּלַע"ז

Verse 6

Verse 7

לָהּ אֲדֹנִי הַצִּדְקָה. כְּלוֹמַר: מִשְׁפָּטֶיהָ וּפּוֹרְעָנוֹת שֶׁהִבֵּאת עָלֵינוּ, הִדִּינוּ וְהִצִּדֵּק עִמָּךְ
:וְלָנוּ בִּשְׁתֵּי הַפָּנִים. כִּדְאִי אָנוּ לְהִתְבַּיֵּשׁ עַל הַמְּאוֹרֶע לָנוּ, כִּי אֲנִיחֵנוּ גְּרָמָנוּ לְעַצְמָנוּ
:כִּיּוֹם הַזֶּה. כְּאֶשֶׁר אֲנִיחֵנוּ רוֹאִים הַיּוֹם:

Verse 8

Verse 9

לֹאֲדֹנִי אֱלֹהֵינוּ הַרְחֵמֵם. שֶׁלֹּא כָלִינוּ בְּעוֹנוֹתֵינוּ כִּי מְרִדְנוּ בּוֹ

Verse 10

Verse 11

וַתִּתֵּן עָלֵינוּ. וַתִּגִּיעַ עָלֵינוּ, כְּמוֹ "לֹא נִתְּן אֶרְצָה" (שְׁמוֹת ט:לג). וַתִּרְגַּם אוֹנֶקְלוֹס:
:"לֹא מִטָּאת לְאַרְעָא"
הָאֵלָה וְהַשְׁבוּעָה. אֵלוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ בְּחוּרֵב "וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגוֹמַר"
:(וִיקְרָא כו:יד), כָּל הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת שָׁם

Verse 12

כְּאֶשֶׁר נִעֲשְׂתָה בִירוּשָׁלַם. חֻרְב, הֶרֶג, וּשְׁרֹפַת הָעִיר, וְנָשִׁים עָנוּ, וְשָׁבוּ בְקוֹלָרִיו

Verse 13

כְּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה. רָמַז שֶׁהַעֵיד בָּנוּ שָׁאֵם נֶעְבַר עַל הַשְּׁבוּעָה תְּבֵא עֲלֵינוּ כָּל הָרָעָה
הַזֹּאת :

Verse 14

וַיִּשְׁקֹד. וַיִּמְהַר
כִּי צָדִיק. כִּי הָדִין עָמוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ פָּרְשׁוּ: צָדִיק הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְצִדְקָה הִיא
עֲלֵינוּ, שֶׁמֶהָר וְהַקָּדִים שְׁתֵּי שָׁנִים לְמִנָּיו "וְנוֹשְׁנָתָם" (דְּבָרִים ד:כח), כְּדִי שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם
בָּנוּ "כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּ" (דְּבָרִים ד:כו). "וְנוֹשְׁנָתָם" בְּגִימָטְרִיָּא: שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
וּשְׁתַּיִם, וְהֵם גָּלוּ לְסוּף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבִיָּאָתָם לְאַרְצָא:

Verse 15

וְנִעְתָה אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ. מִתְּוֹדִים אֲנַחְנוּ כִּי חֲטֵאֵנוּ וְרָשָׁעֵנוּ

Verse 16

לְחֻרְפָּה. לְגִדּוֹף
לְכָל סְבִיבוֹתֵינוּ. לְכָל שְׁכֵנֵינוּ, כָּלֵם מְחַרְפִּים אוֹתָנוּ

Verse 17

לְמַעַן ה'. לְמַעַן שֵׁם הַקָּדוֹשׁ הַנִּקְרָא עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנֵנוּ יִדִּי" (שְׁמוֹת טו:יז):

Verse 18

וַיֵּרָא שְׁמֹתֵינוּ. וְשְׁמֹת הָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמָהּ עָלֶיהָ, כִּי לֹא עַל מִשְׁעָנֹת צִדְקוֹתֵינוּ
אֲנַחְנוּ מְפִילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְהִיטִיב לָנוּ, כִּי עַל רַחֲמֶיךָ בָּאֵנוּ:

Verse 19

אֲדָנִי שְׁמִיעָה. אֶל תַּחֲנוּנֵינוּ
אֲדָנִי סִלְחָה. לְחַטֹּאתֵינוּ:
אֲדָנִי הַקָּשִׁיבָה. אֲזַנְךָ לְצַעֲקוֹתֵינוּ:
וַעֲשֵׂה. אֵת בְּקִשְׁתֵּינוּ וְ אֶל תֵּאָחֵר:

Verse 20

עַל הָר קִדְשׁ אֱלֹהֵי. בְּעַד הָר בֵּית אֱלֹהִים שְׁיִבְנָה

Verse 21

בְּתַחֲלָה. בִּימֵי בִלְשָׁצַר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעַלָּה:
מוֹעֵף בִּיעָף. הִנֵּה מוֹעֵף אֵלַי בְּפָרִיָּחַ וּבְטִיסָה

Verse 22

וַיִּבְּל. וַיִּבְיַנְנִי

Verse 23

בְּתַחֲלֵל תַּחֲנוּנֶיךָ יִצְא דְּבָר. אֲמַת מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵלַי לְהַגִּיד לָךְ:
כִּי תַחֲלִידוֹת אֲתָה. דְּבָרֵי חֲמִיד יֵשׁ לָךְ לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא
וּבִיו בְּדְבָר. וְתוֹ לֵב לְהַבִּיאוֹ בְּדְבָר

Verse 24

שָׁבָעִים שָׁבָעִים נִחְתָּד. עַל יְרוּשָׁלַיִם מִיּוֹם הַחֲרָבָה רָאשׁוֹן בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ עַד שְׁיִהְיֶה בְשָׁנֶיהָ לְכָלֹּא הַפֶּשַׁע וּלְהַתֵּם חֲטָאתָם. שְׁיִקָּבְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת גֹּמֵר פּוֹרְעָנוּתָם בְּגָלוֹת טִיטוּס וְשִׁעְבוֹד, וְכִדִּי שְׁיִכָּלוּ פִשְׁעֵיהֶם וַיִּתְּמוּ חֲטָאתָם וַיִּתְּכַפֵּר עֲוֹנוֹתָם, כְּדִי לְהִבְיֹא עֲלֵיהֶם צִדֵּק עוֹלָמִים וּלְמִשׁוֹחַ (עֲלֵיהֶם) קֹדֶשׁ קִדְשִׁים. הָאֵרוֹן וְהַמִּזְבֵּחוֹת וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ שְׁיָבֹאוּ לָהֶם עַל יְדֵי מֶלֶךְ הַמִּשְׁיחַ. וּמִנִּי שָׁבוּעִים אַרְבַּע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים שָׁנָה, גָּלוֹת בָּבֶל שָׁבָעִים, וּבֵית שְׁנֵי אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים:

Verse 25

וְתִדַּע וְתִשְׁכַּל מִן מוֹצֵא דָבָר. מִתּוֹךְ מוֹצֵא דָבָר זֶה שְׁיִצָּא בְּתַחֲלַת תַּחֲנוּנֵיךָ לְהַגִּיד לָךְ תִּדַּע עַד מִשְׁיחַ נֶגִיד. זְמַן תִּנָּתֵן מִיּוֹם הַחֲרָבָה עַד בֹּא כָרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרֶס, שְׁאֵמַר הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלָיו שֶׁהוּא יָשׁוּב וַיָּבִינָה עִירוֹ, וַיִּקְרָאוּ מִשְׁיחוֹ וּנְגִידוֹ, שְׁנֶאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' לְמִשְׁיחוֹ: לְכוּרֶשׁ וְגו' הוּא יָבִינָה עִירִי וְגָלוֹתִי יִשְׁלַח וְגו'" (יִשְׁעִיָּה מִחֵא, יג) שָׁבָעִים שָׁבָעָה. שָׁבַע שְׁמֻטוֹת שְׁלֵמוֹת יִהְיוּ בַּגּוֹלָה קֹדֶם שְׁיָבֹא כּוֹרֶשׁ, וְעוֹד הָיוּ יוֹתֵר שְׁלֹשׁ שָׁנִים, אֲלֹא מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא שְׁלֵמָה הִשְׁבוּעַ לֹא נִמְנָה. בְּשָׁנָה אַחַת לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּלֶךְ הַזֶּה דְּנִיָּאל עוֹמֵד בָּהּ כְּשֶׁנֶּאֱמַר לוֹ הַחֲזוֹן הַזֶּה, כָּלוּ שָׁבָעִים לְכַבּוֹשׁ יְהוּדָקִים. צֵא מִן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁקִּדְמָה כְּבוֹשׁ יְהוּדָקִים לְחָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, נִשְׁאַרוּ חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. הֵיא שְׁשָׁנֹו רַבּוּתֵינוּ: חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לֹא עָבַר אִישׁ בִּיהוּדָה (יוֹמָא נִד.), הֵם חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אֲשֶׁר מִיּוֹם הַחֲרָבָה עַד שֶׁחָזְרוּ בִּימֵי כּוֹרֶשׁ. הָרִי שָׁבַע שְׁמֻטוֹת וְשְׁלֹשׁ שָׁנִים וְשָׁבָעִים שָׁשִׁים וּשְׁנַיִם תְּשׁוּב וְנִבְנְתָה. הָעִיר בְּרַחֲמוֹתֶיהָ וּבְחַרְיוֹתֶיהָ: וְחָרוּץ. הֵם חָרִיצִים שֶׁעוֹשִׂין סָבִיב הַחוּמָה לְחֲזוֹק הָעִיר, שֶׁקוֹרִין קֶאבָה בְּלַע"ז וּבְצוֹק הָעֵתִים. וְאוֹתָן הָעֵתִים יִהְיוּ בְצוֹק וּבְצָרָה, כִּי בְשִׁעְבוֹד מַלְכֵי פָרֶס וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים יִהְיוּ מַטְרִיחִים עֲלֵיהֶם בְּשִׁעְבוֹד קָשָׁה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם שָׁשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁבָעִים וְעוֹד אַרְבַּע שָׁנִים שְׁנוֹתָיו מִן הַשְׁבוּעַ הַשְּׁמִינִי, שֶׁהִימָּה תַּחֲלָתוֹ נִבְלַעַת שְׁלֹשׁ שָׁנִים בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁל הַמֶּשֶׁךְ הַגּוֹלָה, לֹא נִמְנָו כֹּאן אוֹתָן אַרְבַּע שָׁנִים, לְפִי שֶׁלֹּא מְנָה כֹּאן אֲלֹא שָׁבָעִים. וְהָרִי אֵתָה מוֹצֵא שְׁמִתָּהּ הַתַּחֲלִיל לְמִנּוֹת שָׁבָעִים שָׁבָעִים, וּבְסוֹף כְּשֶׁפָּרֶשׁ עֵתִיהֶם וּמִשְׁפָּטֵיהֶם, לֹא מְנָה אֲלֹא שָׁשִׁים וְתִשְׁעִים, אֲלֹא שָׁבָעִים אֶחָד נִחְלַק מִקְצָתוֹ לְכֹאן וּמִקְצָתוֹ לְכֹאן, וְהוּא לֹא הִזְכִּיר אֲלֹא הַשְׁבוּעִים הַשְּׁלֵמִים: וְהוּא לֹא הִזְכִּיר אֲלֹא הַשְׁבוּעִים הַשְּׁלֵמִים: וּבְצוֹק הָעֵתִים. בְּצוֹקָה יִהְיוּ אוֹתָן הָעֵתִים:

Verse 26

: וְאַחֲרֵי. אוֹתָן שָׁבָעִים : וְכִרַּת מִשְׁיחַ. יְהִרְגוּ אֲגָרִיפֶס מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהָיָה מוֹשֵׁל בִּימֵי הַחֲרָבָה : וְאֵיל לִז. כְּמוֹ וְאֵינָנו מִשְׁיחַ. אֵינֹו אֲלֹא לְשׁוֹן שֶׁר וְגִדּוֹל : וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ. וְהָעִיר וְהַמִּקְדָּשׁ : וְשִׁחִית עִם נֶגִיד הַבָּא. עֲלֵיהֶם הוּא טִיטוּס וְאוֹכְלוֹסִיו : וְקִצּוֹ בְּשִׁטָּף. וְסוֹפוֹ לְקַלְלָהּ וְאַבְדּוֹל שְׁיִשְׁטֹף כֹּחַ מְלָכוּתוֹ עַל יְדֵי מִשְׁיחַ : וְעַד קֵץ מִלְחָמָה. גִּוַּה תִּהְיֶה הָעִיר : נִחְרָצָת שְׁמֻמּוֹת. חָרָץ שֶׁל שְׁמֻמּוֹת:

Verse 27

וְהַגְבִּיר בְּרִית לְרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד. לְרַבִּים לְשָׁרִים, כְּמוֹ "וְכָל רַבִּי הַמֶּלֶךְ" בְּסֹפֶר יִרְמְיָה (יִרְמְיָהוּ לֹט: יג) : וְהַגְבִּיר. טִיטוּס בְּרִית לְשָׁרֵי יִשְׂרָאֵל : שָׁבוּעַ אֶחָד. וְבִטְיָחָם בְּהַגְבֵּר בְּרִית וְשִׁלּוֹה עַד שָׁבַע שָׁנִים, וּבְתוֹךְ הַשְׁבוּעַ יָפַר אֶת בְּרִיתוֹ וְשִׁבִּית זִבְח וּמִנְחָה. וְזֶהוּ שְׁאֵמַר בְּחִזְיוֹן הָרָאשׁוֹן "וּבְשִׁלּוֹה יִשְׁחִית רַבִּים" (דְּנִיָּאל ח: כה), מִתּוֹךְ בְּרִית שִׁלּוֹה יִשְׁחִיתָם וְעַל כֵּן שְׁקוֹצִים מִשְׁמָם. כְּנוֹי שֶׁל גְּנָאִי עֲבוּדַת כּוֹכָבִים וּמִזְלֹת הוּא, כְּלוֹמֵר: וְעַל מוֹשֵׁב גִּבְיָה בִּין שְׁקוֹצִים וְתַעֲבוֹב וְנִיחַ אֶת הַשְּׁמָם, אֵת הָעֲבוּדַת כּוֹכָבִים וּמִזְלֹת, שֶׁהִיא נִשְׁאָלֶמֶת כְּאֶבֶן דוּמָם : כְּנָף. לְשׁוֹן גּוֹבָה, כְּנָף עוֹף הַפּוֹרֶץ : וְעַד כָּלָה וְנִחְרָצָה תִּתָּד עַל שְׁמָם. וְתִתְקַיֵּם מִמְשַׁלַּת הַשְּׁקוֹץ עַד יוֹם אֲשֶׁר תִּתָּד עֲלֶיהָ כָּלָה : וְנִחְרָצָה וְנִגְזָר עֲלֶיהָ בִּימֵי מֶלֶךְ הַמִּשְׁיחַ : תִּתָּד עַל שְׁמָם. תִּגִּיחַ וְתִרַד כְּלִיֹּן חָרוּץ (יִשְׁעִיָּה י: כב) עַל הָעֲבוּדַת כּוֹכָבִים וּמִזְלֹת : וְעַל עוֹבְדֵיהָ:

Chapter 10

Verse 1

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
וַיְהִי כִּי-יָבִין אֱלֹהִים לֹא בְמַרְאֶה. וְלֹהֲבִינָה לֹא בְמַרְאֶה. וְאֵין הַתִּיבָה הַזֹּאת שֶׁמֶדְבָּר כְּמוֹ "אִם יִדְעָתָּ בִּינָה" (אִיּוֹב ל:ח:ד), אֲלֵא הֵ"א יִתְרָה, וְהוּא כְּמוֹ "בִּינָה הַגִּיגִי" (תְּהִלִּים ה:ב), לְפִיכָךְ הַטַּעַם לְמַעַלָּה בְּבִי"ת, וּפִירוּשָׁהּ כְּמוֹ הֵבִן:

Verse 2

הָיִיתִי מִתְאַבֵּל. כְּשֶׁרָאֵה שֶׁבִטֵּל כּוֹרֵשׁ מְלָאכֶת הַבַּיִת שֶׁצִּוָּה לְהַתְחִיל וְחִזְרָה בּוֹ עַל פִּי כְּתֹב צָרִי:
יְהוּדָה וּבְנֵימִין רְחוּם בְּעַל טַעַם וְשִׁמְשֵׁי סִפְרָא, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסִפְרָא עֲזָרָא (עֲזָרָא ד:ח):
שֶׁלֹּשָׁה שְׂבָעִים יָמִים. עֲשָׂרִים וְאַחַת שָׁנָה הֵם, שְׁמוֹנֶה עָשָׂר שָׁנָה מִשְׁנָה אַחַת לְדָרְיוֹשׁ הַמֶּדִי
אֲשֶׁר שָׁם אֶל לְבוֹ לְחֻשְׁבֵּי שְׂבָעִים שְׁנֵי הַגּוֹלָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב, עַד שֶׁנֶּתְּ שְׁתֵּים לְדָרְיוֹשׁ הַפָּרְסִי
(עֲזָרָא ד:כד) בֶּן אֶסְתֵּר שֶׁבָּנָה הַבַּיִת. וְשֶׁלֹּשׁ שָׁנִים הִיִּתְרִים לֹא יִדְעָתִי אִם לְפָנֶיהֶם הִתְחִיל
לְהַתְעַנּוֹת, אוֹ מִשָּׁד קִבְּלַת נָדָר תַּעֲנִיּוֹתָיו שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים לְאַחֵר הַבְּנִין:

Verse 3

לְחֵם חֲמֻדוֹת. פֶּת נִקְיָה, כְּמוֹ שֶׁתַּרְגֵּם אוֹנֶקְלוֹס אֶת "בְּגִדֵי עֶשׂוֹ הַחֲמֻדוֹת" (בְּרַאשִׁית
כ:ז:טו): "דְּכִתְאָה":

Verse 4

Verse 5

לְבוֹשׁ בְּדִים. בְּגָד בּוֹץ:
בְּכֶתֶם אוֹפָז. בְּחִגּוּרָה שֶׁל קְבוּצַת מְרַגְלִיּוֹת. כָּל כֶּתֶם לְשׁוֹן קְבוּצַת יָהֵב וְאֵבֶן יִקְרָה:

Verse 6

וַיְגִיֵּתוּ כְּתֻשָׁיִשׁ. פָּרְשׁוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָהּ בְּשִׁחִיטַת חֲלִין (צ.א.): גּוֹפּוֹ גְדוֹל שְׁנֵי
אַלְפִים פָּרְסָה כְּמֻדַּת יָם שֶׁשְׁמִי תְּרֻשִׁישׁ וְהוּא יָמָה שֶׁל אֶפְרַיִקָא:
קָלָל. צָרוּף וּמִיָּקֵן וּמִצָּהִיב:
כְּקוֹל הַחֹל. כְּקוֹל קְבוּצַת הַחֹל רַב, שֶׁקוֹלָם נִשְׁמָע לְמַרְחֹק:

Verse 7

וְהֶאֱנִיִּשׁ אֲשֶׁר הָיוּ עָמִי. אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָהּ הֵם חֲגִי זְכָרְיָה וּמִלְאָכִי (מַגִּילָה
ג:).
אֲבָל חֲרָדָה גְּדוֹלָה נִפְלָה עָלֵיהֶם. אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָהּ (בְּרֻכּוֹת ו:). אֵף עַל פִּי
שֶׁאֲדָם אֵינוֹ רוֹאֶה דְּבָר שֶׁהוּא נִבְעֵת מִמֶּנּוּ, מִזְלוֹ שֶׁבְּרַקִּיעַ רוֹאֶהוּ, וְלִכְדָּהּ נִבְעֵת:

Verse 8

נִהְפָּה עָלַי לְמִשְׁחִית. לְהַשְׁחִתָּהּ, וְדָרְךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֹּל, כְּמוֹ (יִרְמִיָּה ה:ח) "סוֹסִים
מִזִּינִים מִשְׁפִּים הָיוּ", (מִשְׁפִּים) בְּהִשְׁכַּחַת הַבְּקָר:
וְלֹא עֲצָרְתִּי כֶּחָ. כְּלֹא־מֶר: לֹא כִנְסָתִי כָּל כֶּחָי (כִּי כֶּחָי) הִלָּד מִקְרָבִי:

Verse 9

נִרְדָּם. מְרִיב פָּחַד:

Verse 10

וּתְנִיעֵנִי. כְּאֵדָם הַמְנִיעַ אֶת הַיָּשׁוּן לְהַקְיִצוֹ:

Verse 11

אִישׁ תְּמִדוֹת. אִישׁ טְהוֹר:
עַל עֲמֻדָּה. עַל מַעֲמַד רַגְלִיָּה:
שְׁלָחַתִּי אֶלֶיָּה. נִשְׁלַחַתִּי אֶלֶיָּה מֵאֵת הַמָּקוֹם
מִרְעִיד. מִרְתִּית:

Verse 12

וְאֲנִי בָאתִי בְדִבְרֵיָּה. בָּאתִי בְשְׁלִיחוֹת זוּ בְשִׁבְלִי דִבְרֵיָּה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ בְמִסְכַּת יוֹמָא:
וְאֲנִי בָאתִי לְתוֹךְ הַפְּרָגִיד עַל יָדָהּ, שְׁהִיִּיתִי מְגֻרָשׁ מִתּוֹכוֹ (יוֹמָא עַז).

Verse 13

עוֹמֵד לְנִגְדִי. נִלְחָם עִמָּדִי בְרַקִּיעַ, כְּשִׁשְׂאֵל אֶרֶץ מְלוּכָה לְפָרֶס לְשַׁעֲבָד אֶתְכֶם. הָרִי עֲשָׂרִים
: וְשִׁתִּים יוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד לְנִגְדִי
הַשָּׂרִים הָרָאשָׁנִים. כְּלוֹמֵר: הַחֲשׂוּבִים, רָאשׁוֹנָה בְּנִכְנָסִים
וְאֲנִי נוֹתְרִיתִי שָׁם. לְשַׁתֵּק אֶת שַׁר פָּרֶס שְׁבַשְׁמִים:

Verse 14

:כִּי עוֹד חֲזוֹן. לְהַגִּיד לָךְ מָה שֶׁלֹּא הִגַּד לָךְ, וְיָבֹא עוֹד לְיָמִים הָרַבִּים הַנִּתְּוֹנִים לְמוֹעֵד

Verse 15

Verse 16

נִהְפְּכוּ צִירֵי עָלִי. אֱלֹו רֵאשִׁי עֲצֻמוֹת כָּל אֶבֶר וְאֶבֶר הַתְּקוּעִים בְּחוּרֵי מוֹשְׁבָם וְסוּבָב
בְּתוֹכָם כְּדֹלֶת עַל צִירָה בְּחוּר הַמִּפְתּוֹ. צִירֵי נִהְפְּכוּ לְהַשְׁמִט מִמְּקוֹמָם מְרֹוב רִתָּת וְחֲרָדָה

Verse 17

עֲבָד אֲדֹנִי זֶה. עַל עֲצָמוֹ הוּא אוֹמֵר עֲבָד וְעַל הַמֶּלֶאךָ הוּא אוֹמֵר אֲדֹנִי, כְּלוֹמֵר וְאֵיךְ
: יוֹכַל עֲבָדָה זֶה לְדַבֵּר עִמָּךְ

Verse 18

Verse 19

Verse 20

וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם שַׁר פָּרֶס. וְיִדְעַתִּי כִּי אוֹכַל, אֵךְ כָּבֹא עִת מְלָכוֹת אֲנִטְיוֹכוֹס יִדְעַתִּי
שְׁאֲנִי אֵצֶא וְהוּא יִכְנַס, לְאַחֵר שְׁלוֹשִׁים וְאַרְבַּע שָׁנָה לְבִנְיָן הַבֵּית, וְשִׁיַּעֲמַד אֶלְכֶסְנִדְרוֹס
מוֹקְדֹן. כִּי אֵף עַל פִּי שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל מְשַׁעֲבָדִים לְמַלְכֵי פָרֶס בְּאוֹתוֹ הַיָּמִים, עֲבוּדָה נוֹחָה
עֲבָדוֹ בָּהֶם וְלֹא הִכְבִּידוּ עֲלֵיהֶם, כִּי נִתְּנָם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְרַחֲמִים לָהֶם, אֲבָל מְלָכוֹת
: יָנוּן הַטִּילוּ עֲלֵיהֶם עַל קֶשֶׁה

Verse 21

אֶת הָרָשׁוֹם בְּכֶתֶב אֱמֶת. שְׁטֵר הַגְּזָרָה וְאֱמֶת הִיא. וְאִין אֶחָד בְּכָל הַשָּׂרִים הָעֲלִיּוֹנִים מִתְּחַזֵּק
: לְעֲזָרְנִי עַל כָּל אֲלֵה כִּי אִם וְגוֹ'

Chapter 11

Verse 1

וְאֲנִי בְשָׁנָה אֶחָת לְדִרְיוֹשׁ הַמָּדִי. בְּנֹפֶל מַלְכוּת בָּבֶל וְהִתְחִילָה מְמַשְׁלֶת מְדִי וּפָרַס, וְהָיוּ
מִבְקָשִׁים שָׂרֵי מְדִי וּפָרַס מֵאֵת הַמָּקוֹם לְהַכְבִּיד עַל מְמַשְׁלֶת אֵימָתָם עָלֵיכֶם, אֲנִי גְבָרִיאֵל
עֲמַדְתִּי לְמַחְזִיק וּלְמַעֲוֹז לְמִיכָאֵל שְׂרָכָם:

Verse 2

הִנֵּה עוֹד שְׁלֹשָׁה מַלְכִּים וְגו'. רַבּוּתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה אֶמְרוּ בְּסֹדֶר עוֹלָם (פָּרָק כח): זֶה
כּוֹרֵשׁ וְאַחַשְׁוֵרוּשׁ וְדִרְיוֹשׁ שֶׁבָּנָה הַבַּיִת, וּמָה תִלְמוּד לֹאמַר רַבִּיעִי? רַבִּיעִי לְמָדִי. אָבֵל
בְּסֹפֶר יוֹסֵף בֶּן גִּירְיוֹן כְּתוּב שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן לְכוֹרֵשׁ שְׁמִלָּה תַחֲתָיו לִפְנֵי מְלֹךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ
וְשֵׁמוֹ בְּמִשְׁחָה:
וְיִכְחָזְקֶתוּ. שֶׁל דִּרְיוֹשׁ:
בְּעֶשְׂרוֹ יָעִיר. אֵת כָּל מַלְכוּתוֹ לְהַלְחֵם עִם מַלְכוּת יִוָּן:

Verse 3

וְעַמֵּד מֶלֶךְ גְּבוּר. בִּלְוֹן הוּא אֶלְכְּסַנְדֵּרוֹס מוֹקְדוֹן:
וְעָשָׂה כְּרָצוֹנוֹ. בְּדִרְיוֹשׁ מֶלֶךְ פָּרַס וְיַהֲרֹגְהוּ וְיִקְבֹּל מַלְכוּתוֹ, וְיִשְׁתַּעֲבֹדוּ פָּרַסִּים לְיוֹנִים:

Verse 4

וְיִכְעַמְדוּ תַשְׁבֵּר מַלְכוּתוֹ. וְכַשְׂיִתְחַזֵּק הִרְבָּה וְיַעֲמֵד עַל חֻזְקָתוֹ, תַשְׁבֵּר מַלְכוּתוֹ, שְׁיָמוּת
וְתַחַץ לְאַרְבַּע רִיחִוִּת הַשָּׁמַיִם. כְּתוּב בְּסֹפֶר בֶּן גִּירְיוֹן שֶׁחֲלַק מַלְכוּתוֹ לְאַרְבַּעַה רִאשִׁים
מִמְּשַׁפְּחוֹת, הֵם אַרְבַּעַה רִאשִׁי נִמְרָה שְׂרָאָה דְנִיָּאל "וְאֶרֶוּ חִינָא אֶחָדִי כְנֶמֶר" (דְנִיָּאל ז:ו)
"וְלָה גִפִּי אַרְבַּע דִּי עוֹף עַל גִּבָּה וְאַרְבַּעַה רִאשִׁין לְחִי וְתָא", הַמְשִׁיל זֶה בְּמִזְרַח וְזֶה
בְּמַעֲרָב זֶה בְּצָפוֹן וְזֶה בְּדָרוֹם. וְכֵן בְּחֻזְיוֹן הִרְאִישׁוֹן "וְתַעֲלִינָה חֲזוֹת אַרְבַּע תַּחֲתֵיהָ"
(דְנִיָּאל ח:ח):
וְלֹא לְאַחֲרֵיתוֹ. וְלֹא תֵבֵא הַמְּמַשְׁלָה לְבָנָיו, אֲלֵא לְבָנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ. אַחֲרֵיתוֹ אֵינוֹ נוֹפֵל אֲלֵא
עַל לְשׁוֹן בָּנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עֲמוֹס ד:ב) "וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת וְאַחֲרֵיתְכֶם בְּסִירוֹת
:דִּוְגָה", וְתִרְגַּם יוֹנָתָן: "וּבְנִיכֹן וּבְנִתִיכֹן בְּדוּגִית צִידִין"
וְלֹא כְּמַשְׁלֹו אֲשֶׁר מָשַׁל. וְלֹא תֵהָא מַלְכוּת שֶׁל אֱלֹו חֻזְקָה כְּמוֹ שֶׁל אֶלְכְּסַנְדֵּרוֹס
:כִּי תִנָּתַשׁ מַלְכוּתוֹ. לְחֲלַק לְאַרְבַּע רִאשִׁים הִלְלוּ וְלְאַחֲרִים מִלְּבַד אֲלֵה:

Verse 5

וְיִחַזֵּק מֶלֶךְ הַנֶּגֶב. הִרְאֵשׁ אֲשֶׁר יִמְלִיךְ בְּנֶגֶב יִחַזֵּק מִן הִרְאֵשׁ שֶׁכָּנְגְדוֹ הַמוֹלָךְ בְּצָפוֹן וּמִן
:שְׂרָיו:

Verse 6

לְעֵשׂוֹת מִישָׁרִים. פִּשְׁרַת שְׁלוֹם בֵּינוֹ וּבֵין אַבְיָה:
וְלֹא תַעֲצֹר וְגו'. וְיִלְכְּדָנָה מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְאֵת מְבִיאֶיהָ וְאֵת אַבְיָה הַיּוֹלְדָה וּמַחְזִיקָה בְּכָל
:עֵת צָרָתָהּ:
וְלֹא תַעֲצֹר. זָרוּעַ מְבִיאֶיהָ כֹּחַ לַעֲמֵד (וְלֹא יַעֲמֵד אַבְיָה) לִפְנֵיו, לֹא הוּא וְלֹא זָרוּעוֹ הֵם
:גְּבוּרֵי כֹחַ:
:וְתִנָּתַן. בֶּיַד מֶלֶךְ הַצָּפוֹן: הִיא וּמְבִיאֶיהָ וְהַיּוֹלְדָה. הוּא אַבְיָה:

Verse 7

:וְעַמֵּד מִנְצֵר שְׂרָשִׁיָה. בֶּן יוֹשֵׁב עַל כְּנוֹ בְּכֶסֶף הַמְּלוּכָה:
:וְיָבֵא אֶל הַחִיָּל. אֶל מֶלֶךְ הַצָּפוֹן:
בְּמַעֲוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן. כְּלוֹמֵר: בְּעָרֵי מַעֲוֹזוֹ בְּמִבְצָרָיו:
:וְעָשָׂה בָהֶם. וְהִצִּילָם בָּהֶם:
:וְהִחְזִיק. וְיִכְבּוֹשׁ אוֹתָם:

Verse 8

נְסִיכֵיהֶם. שְׂרִיָּהִם:

Verse 9

וְבָא בְּמַלְכוֹת מֶלֶךְ הַנִּגָּב. דִּרְךְ מַלְכוֹת מֶלֶךְ הַנִּגָּב שְׁהִיא אֲבִי אֲבִיהָ יָשׁוּב אֶל אֲדָמְתּוֹ וְהִיא מִצָּרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַלָּה "בְּשָׁבִי יָבִיא מִצָּרִים" (דְּנִיאל יא:ח):

Verse 10

וּבְנָיו. שֶׁל מֶלֶךְ הַצָּפוֹן יִתְגָּרוּ:
וְבָא בּוֹא. כְּמוֹ וְהוֹלֵךְ הַלֹּחֶד. בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַצָּפוֹן יָבִיא בּוֹ וְשֹׁטֵף וְעֵבֶר אֶל אֶרֶץ הַנִּגָּב:
וְיָשָׁב וְיִתְגָּרָה. בְּמֶלֶךְ הַנִּגָּב:
עַד מַעְזָו. עֵיר מִבְּצָרִיו:

Verse 11

וַיִּתְמַרְמֶר. וַיִּלָּחֶם בָּעַם:
וַיִּנָּתַן הַחַיִּים. שֶׁל מֶלֶךְ הַצָּפוֹן בְּיָדוֹ:

Verse 12

וַיִּנָּשָׂא הַחַיִּים. שֶׁל מֶלֶךְ צָפוֹן לְהַתְגַּאוֹת מְאֹד, כִּי יִזְמוּ בָלָבָם לְהַתְגַּבֵּר בְּמַלְחָמָה:
וְהַפִּיל רַבּוֹאוֹת. רַבִּים בְּחִיל מֶלֶךְ הַנִּגָּב:
וְלֹא יָעִיז. וּבְכָל זֹאת לֹא יִהְיֶה נִצָּחוֹן הַמַּלְחָמָה שְׁלוֹ:

Verse 13

Verse 14

וּבְנֵי פְרִי־צִי עָמְדוּ וַיִּנָּשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֲזִילוֹ. רֹאשִׁי בָשָׂם רַב סַעֲדִיָּה שֶׁזֶּה פְּרִי־צִי יִשְׂרָאֵל וְסִיעֵתָם:

Verse 15

וְעַם מִבְּצָרִיו. יִהְיוּ בְּמַלְחָמָה:
וְאֵין כֹּחַ לַעֲמֹד. מִפְּנֵי מֶלֶךְ הַצָּפוֹן. וְאֵף עַל פִּי שֵׁשׁ כָּאֵן וַיִּתְּנוּ יָדָם, דִּרְךְ מִקְרָא לְדִבְרֵי:
כֹּן בְּלִשׁוֹן זֶה, כְּמוֹ "חֲזִירֵהּ וְאֵין שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ" (ישעיהו לד:יב):

Verse 16

וַיַּעֲשֵׂה. הַמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן הִבָּא אֶל מֶלֶךְ הַנִּגָּב כְּרָצוֹנוֹ:
בְּאֶרֶץ הַצָּבִי. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
וְכָלָה בְּיָדוֹ. וְכָלָה אֶת הָאֶרֶץ בְּאוֹכְלוֹסִיוֹ:

Verse 17

וַיִּשְׂם פָּנָיו. מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לְבֹא בְּחֶלֶק כָּל מַלְכוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַנִּגָּב:
וַיִּשְׁרִים עִמּוֹ. עִם מֶלֶךְ הַנִּגָּב, גַּם עָלֵיהֶם יִלָּחֶם מֶלֶךְ הַצָּפוֹן בְּאוֹתָן הַיָּמִים וְהַיָּמִים:
וּבֵת הַנְּשִׂים יִתֵּן לוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ. זֶה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל "הַיָּפָה בְּנָשִׁים" (שִׁיר הַשִּׁירִים א:ח), יִצְוֶה מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לְשַׂר צָבָא לְהַשְׁחִיתָהּ. וְאֹמֵר אֲנִי, שְׁהִיא אֲנִטְיוֹכּוּס הַרְשָׁע מֶלֶךְ יוּן,
שֶׁגָּזַר גְּזָרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל וְצִוָּה לְפּוֹלִיפּוֹס שֶׁר צָבָא לְהַרְגֵּ אֶת כָּל הַקּוֹרָא שְׁמוֹ יְהוּדִי, כְּמוֹ:
שֶׁכְּתוּב בְּסִפּוֹר יוֹסִיפּוֹן:
וְלֹא תַעֲמֹד. עֲצָתוֹ זֹאת:
וְלֹא לוֹ תִּהְיֶה. בֵּית הַנְּשִׂים שֶׁעָמַד מִתְּתִיבָהּ בּוֹ יוֹחָנָן וּפְרָקָא עָלָיו מַעַל יִשְׂרָאֵל:

Verse 18

וְהַשְׁבִּית קָצִין קָרְפָּתוֹ לוֹ. וְהַשְׁבִּית הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת גְּדוּפוֹ וְאֶת קָרְפָּתוֹ שֶׁהִיָּה מְחַרֵּף אֶת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יוֹסִיפֹן; וְהַשִּׁיב עָלָיו שֶׁהִכְהוּ בְּשָׁחִין רַע בְּעוֹדוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁהָלַךְ לְצוּר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהִסְרִיחַ בְּשָׂרוֹ וּנְשָׁרוּ אֲבָרָיו, וְאָמַר לְעַבְדָּיו לְהַשִּׁיב לְאַנְטוֹכְיָא, וְלֹא הִסְפִּיק לָבוֹא שָׁם עַד שֶׁמָּת בְּחוּלָיִים רָעִים:

Verse 19

לְמַעַנְזֵי אֶרְצוֹ. לָשׁוּב אֶל עִיר מִבְּצָרָיו

Verse 20

וְעַמֵּד עַל כְּנוֹ מַעְבִּיר נֹגֵשׁ. וַיִּתְחַזֵּק עַל בְּסִיסוֹ בְּהַר הַמוֹדְעִית מִתְתַּיְהוּ בֶן יוֹחָנָן הַמַּעְבִּיר נֹגֵשׁ יָנוּ מֵעַל יִשְׂרָאֵל וְגו', וְהוּא הָדַר מַלְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי שָׂר וְגִבּוֹר יְהִיָּה הוּא וְכָל זֶרְעוֹ אֲחָרָיו, בְּנֵי הַחֲשֻמוֹנִים וּבְנֵימִים אֲחָדִים יִשְׁבֵּר. בְּנֵימִים מוֹעֲטִים תִּשְׁבֵּר מַלְכוּתָם: וְלֹא בְּאֶפְסִים. שֶׁל אִמָּה אֲחָרָת: וְלֹא בְּמִלְחָמָה. כִּי מָהֶם וּבָהֶם אֲשֶׁר יִקְנְאוּ אֲרִיסְתוֹבְלוֹס וְהוֹרְקָנוֹס עַל דְּבַר הַמְלוּכָה:

Verse 21

וְעַמֵּד עַל כְּנוֹ נִבְּזָה. וַיִּתְחַזֵּק אֵז עַל מַעְמָדָה מַלְכוּת עָשׂו, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּזוֹי אִתָּה מָאֵד" (עובדיה א:ב), וַיַּעֲמְדוּ רוֹמִים וַיִּטְלוּ מַלְכוּת מִיָּנַיִם:

Verse 22

וּזְרַעוֹת הַשִּׁטָּף. וְגִבּוֹרֵי מַלְכוּת יָנוּ שֶׁהָיוּ מְלָפְנֵיהֶם שׁוֹטְפִים וְחִזְקִים יִשְׁטְפוּ מְלָפְנֵי רוֹמִים וַיִּשְׁבְּרוּ: וְגַם נִגִיד בְּרִית. גַּם מָלַךְ יִשְׂרָאֵל שִׁיכָרְת עִמָּם בְּרִית גַּם הוּא סוּפוֹ שִׁיִּשְׁטְף מְלָפְנָיו, כִּי יַעֲבְרוּ (רוֹמִים) עַל הַבְּרִית וַיִּפְשְׁטוּ עָלֵיהֶם. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה (עבודה זרה ח:): עֲשָׂרִין וְשִׁית שָׁנִין קָמוּ בְּהִמְנוּתָּיָהוּ בְּהַדִּי יִשְׂרָאֵל, וְהִדָּר אֲשַׁתְּעַבְדּוּ בְּהוֹל:

Verse 23

וּמִן הַתַּחֲבָרוֹת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מְרָמָה. וּמִן הַשּׁוֹתְפוֹת שִׁיִּשְׁתַּתֵּף (רוֹמִי) עִם יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה מְרָמָה, שֶׁלֹּא יִגְלֶה מִחֻשְׁבָּה רָעָה וְיַעֲלֶה. מִמְקוֹמָהּ: וְעַצֵּם. בְּכָל מְקוֹמוֹת שֶׁסָּבִיבוֹת אֶרֶץ יְהוּדָה, בְּאֵדוֹם, בְּעַמּוֹן וּמוֹאָב בְּמַעַט גוֹי. לֹא יִצְטָרֵף לְחִיל כָּבֵד, כִּי יַעֲזֹר אוֹתוֹ מָלַךְ יְהוּדָה. וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר יוֹסִיפֹן:

Verse 24

בְּזָה וְשָׁלַל וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזָר. יִחַלֵּק לְכָל הַמַּקְבָּלִים עָלוּ עָלֵיהֶם, עַד שֶׁיִּכְבְּשׁוּ אֶת הַכָּל בְּחֻנְפָּה וּבְחִלְקָלְקוֹת: יִבְזָר. כְּמוֹ יַפְזָר, וְכֵן "בְּזָר עַמִּים" (תהלים סח:לא) וְעַל מִבְּצָרִים. עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת יִחַשְׁבּוּ מַחֲשָׁבוֹתָיו לְהוֹשִׁיב בָּהֶם רָאשֵׁי גִּיסוֹתָיו, עַד: עַת שֶׁיְהִיָּה הַכָּל כָּבוֹשׁ תַּחֲתֵיהֶם:

Verse 25

וְלֹא יַעֲמֵד. מָלַךְ הַנֶּגֶב: כִּי יִחַשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשָׁבוֹת. וַיִּתְנַכְּלוּ עָלָיו לְהַפִּילוֹ עַל יְדֵי שָׁחַד, שִׁיִּשְׁחִידוּ אֶת שָׂרָיו: לְבָגְדוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְסִים וְאָמַר וְאֶכְלִי פֶת בְּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ:

Verse 26

פֶּת בָּגִי. מֵאֲכָלוֹ נוֹטֵל פָּרֶס מִשְׁלָחוֹ:

Verse 27

וּשְׁנֵיהֶם הִמְלִיכִים. שֹׁר רוּמִים וְנָגִיד הַבְּרִית הָאֲמֹר לְמַעַלָּה (דְּנִיאל יא:כב), הוּא הוֹרְקָנוּס שֶׁיִּתְחַבֵּר לְעֶזְרָתוֹ כְּדִי שְׁיַעֲזֹר גַּם הוּא עַל אֲרֻסְתוֹבְלוֹס אֲחִיו הַמּוֹלֵךְ בִּירוּשָׁלַיִם:
לָבָבָם לְמַרְעָה. עַל בְּנֵי עַמָּךְ לְהִרְעָה לִיהוּדָה:
וְעַל שְׁלָחוֹ אֶחָד. עַל מַלְכוּת אֲרֻסְתוֹבְלוֹס יִתְלַחֲשׁוּ כְּזָבִים:
וְלֹא תִצָּלַח. שֶׁיִּתְמַסְרוּ וְיִשְׁרָאֵל לְהִשָּׁחֲתָה בְּאִתּוֹ הַיָּמִים:
כִּי עוֹד קָץ לְמוֹעֵד. הַחֹזֶרֶן לְמַלְאוֹת שְׂבוּעִים שְׁשִׁים וּשְׁנַיִם הָאֲמֹרִים בְּסֻפֵּר זֶה (דְּנִיאל ט:כה-כו), וְאוֹתוֹ הַמוֹעֵד בִּימֵי אֲגָרִיפָס בֶּן אֲגָרִיפָס מִזֶּרַע הוֹרְדוֹס

Verse 28

: וְיִשָּׁב. מִלֶּךְ הַרוּמִי לְאֲרָצוֹ מֵעַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּרֻכּוֹשׁ גִּדּוֹל:
וְלָבָבוֹ עַל בְּרִית קֹדֶשׁ. לְהַפִּיר בְּרִיתוֹ מֵעַל וְיִשְׁרָאֵל:
וְעָשָׂה. כְּלוֹמֵר: וְהַצְלִיחַ, וְשָׁב לְאֲרָצוֹ

Verse 29

לְמוֹעֵד. לְאַחֵר זְמַן:
וְלֹא תִהְיֶה. הַבִּיאָה הַזֹּאת מִצִּלַּת כְּרֹאשׁוֹנָה הָאֲמֹרָה לְמַעַלָּה "וְעַמִּד מִנְּצָר שְׁרָשִׁיָּה וְגו'" (דְּנִיאל יא:ז), שֶׁהַצְלִיחַ מִלֶּךְ הַצָּפוֹן עַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב, וְכֹאחֲרָיוֹנָה פַּעַם שְׁנֵי־זֵי שְׁאֲמָרְנוּ:
וְשָׁב לְאֲרָצוֹ בְּרֻכּוֹשׁ גִּדּוֹל

Verse 30

: וּבָאוּ בּוֹ. לְהַלְחֵם בּוֹ:
צִיִּים. סִיעוֹת:
כְּתִים. רוּמִים, גִּדּוּדִים מִמַּלְכוּת רוּמִי שֶׁיִּמְרְדּוּ בּוֹ:
וְנִכְאָה. וְנִשְׁבֵּר קֶצֶת:
וְשָׁב וְזָעַם עַל בְּרִית קֹדֶשׁ. וְשָׁב לְאֲרָצוֹ לְהַפִּיר בְּרִית שְׂכָרָת עִם וְיִשְׁרָאֵל:
וְשָׁב וְנָבַל עַל עוֹזְבֵי בְּרִית קֹדֶשׁ. וְיִתְּנוּ לֵב וְיִתְּבוּנוּ שְׁעִזְבוּ וְיִשְׁרָאֵל בְּרִית קֹדֶשׁ, וְתִרְבֶּה שְׁנֵאת חֲנָם וּמִחֲלָקָת בְּבִית שְׁנֵי, כְּמוֹ שְׂכָתוֹב בְּסֻפֵּר יוֹסִיפּוֹן, וְיִשְׁפְּכוּ דָם נָקִי, וְעַל זֹאת:
יִבְטַח וְיִדַּע שְׁיִצְלִיחַ, וְיִפֹּר אֶת בְּרִיתוֹ מֵעַמָּם וְיִתְגַּדֵּל בָּם

Verse 31

: וְזִרְעִים מִמֶּנּוּ יַעֲמִדוּ. יִשְׁלַח שְׁרָיו וְגִבּוֹרָיו לִירוּשָׁלַיִם:
וְיִחַלְלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמְּעוֹז. מְעוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ

Verse 32

וּמִרְשִׁיעֵי בְּרִית יִחַנְיָה. פְּרִיצֵי וְיִשְׁרָאֵל שֶׁיִּתְחַבְּרוּ עִמּוֹ וְיִרְשִׁיעוּ בְּרִיתָם עִם חֲבֵרֵיהֶם וְיִהְיוּ מִמְּרִים, יִחַנְיָה בְּחִלְקֵלְקֻזוֹת יוֹדְעֵי אֱלֹהִיו. וּכְשָׂרֵי וְיִשְׁרָאֵל שֶׁיִּחַזְּקוּ בִּירְאָת אֱלֹהֵיהֶם, כְּלוֹמֵר: יִאֲחֲזוּ בָּהּ וְלֹא יִעֲזְבוּהָ:
וְעָשׂוּ. אֶת תּוֹרָתָם

Verse 33

: וּמִשְׁכִּילֵי עַם. חֲכָמִים שְׂבָהֶם, כְּגִלּוֹן שֶׁל בֵּית רַבִּי וְחֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת:
וְיִבִּינוּ לְרַבִּים. יִדְרָשׁוּ לְעַם הָאָרֶץ אֶת הַתּוֹרָה וְיִאֲמְצוּ יְדֵיהֶם לְהַחֲזִיק בָּהּ:
וְנִכְשְׁלוּ. בְּגִלוּתָם בְּחֻרְבַּ וּבְלִהְבָּה וְגו' :

Verse 34

: יַעֲזְרוּ. עֲזָר מַעֲט עַל יְדֵי שְׂחָד וּמִמּוֹן שְׁיַעֲבֹדוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם יְסִיעַ אוֹתָם בָּהֶם

Verse 35

יִכְשְׁלוּ לְצַרוֹף בָּהֶם. יִכְשְׁלוּ בְּחֻשְׁבוֹן הַקְּצִים, שִׁיתְּנוּ לֵב לְצַרְפֹּן וּלְלַבָּנָם לְדַעַת אוֹתָם,
:וַיִּטְעוּ בָּהֶם

Verse 36

:וַנַּעֲשֶׂה כְרָצוֹנוֹ הַמֶּלֶךְ. מַלְכוּת רוֹמִי
:וְהִצְלִיחַ עַד כָּלָה זַעַם. עַד שׁוֹב אֵף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיִּשְׂרָאֵל
:כִּי נִחְרָצָה נַעֲשֻׂתָה. כְּשֶׁתִּכְלֶה גִזְרָתוֹ. כִּי כָמוֹ כְּאֶשֶׁר

Verse 37

וְעַל אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו לֹא יָבִין. לֹא יָתֵן לֵב לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק
:וַיִּשְׂרָאֵל אֲבוֹתָיו
:חֲמֻדַּת נָשִׁים. כְּנִסְתַּת יִשְׂרָאֵל הַיְּפֹה בְּנָשִׁים

Verse 38

:וְלֹאֲלוֹהַ מַעֲזִים. לֹאֲלוֹהֵי הַכְּרוּבִים אֲשֶׁר יִכְרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית
:עַל כֵּנוֹ וַיִּכְבֹּד. כִּי יִחְנִיף אֶת הַעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת לְהִיוֹתָם כְּבוֹשִׁים לוֹ

Verse 39

:וַנַּעֲשֶׂה. בְּנִינִים
:לְמַכְצְרֵי מַעֲזִים עִם אֱלוֹהַ נֹכַר. כְּלוֹמַר: לְכַבֹּד אֱלֹהֵי נֹכַר. אֲשֶׁר הַכִּיר
:יִרְבֶּה כְּבוֹד. אֶת הַשָּׁרִים אֲשֶׁר יִרְאֶה בְּלֵב לְהַכִּיר פְּנֵיהֶם וּלְהַחֲנִיף יִרְבֶּה לָהֶם כְּבוֹד
וְאֲדָמָה יִחְלַק. לָהֶם:
בְּמַחֲסִיר. בְּדָמִים קָלִים:

Verse 40

:וּבַעַת קָץ. כְּשֶׁתִּקְרַב גְּאֻלְתֵּינוּ
:וַיִּשְׁתַּעַר עָלֵינוּ מֶלֶךְ הַצָּפוֹן. עַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב

Chapter 12

Verse 1

וּבַעַת הַהִיא יַעֲמִיד מִיכָאֵל. וַיִּשְׁתַּתֵּק כְּאֵלִים, שִׁירְאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָן בְּעֵצְמוֹ וְאִמָּר:
:הִיאֲדָ אֲאָבֵד אִמָּה גְדוֹלָה כְּזוֹ בְּשִׁבִּיל יִשְׂרָאֵל
וְהִיתָה עַת צָרָה. בְּפַמְלִיָּא שֶׁל מַעֲלָה, וְקִטִּיגוֹרִיָּא בְּתַלְמִידֵי חֻכְמִים: בְּזוּי וּבְזוּי
:דְּבְזוּי, כָּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּהֲגָדָה בְּפָרֶק אֲחֵרוֹן שֶׁל כְּתוּבוֹת (כְּתוּבוֹת קִיב:)
:יִמְלֹט עַמָּךְ. תֵּאבֵד מַלְכוּת אָרֶם, וַיִּמְלֹטוּ יִשְׂרָאֵל
כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בִּסְפָר. הֲרִי זֶה מִקְרָא קָצֵר: כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בִּסְפָר זֶה, עַל יְדֵי
הַחֲלִימוֹת הַכְּתוּבִים בּוֹ, "עַד דִּקְטִילַת חֵיוָתָא וַיִּקְבְּלוּ מַלְכוּתָא קַדִּישִׁי עָלֵינוּ" (דְּנִיָּאֵל
:ז: יא, יח), הַכֹּל יִתְקַיֵּם

Verse 2

:וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עָפָר יִקְיָצוּ. וַיְחִיו הַמַּתִּים

Verse 3

: וְהַמְשֻׁכִּילִים. שֶׁעֲסָקוּ בַתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וַיִּזְהִירוּ כְּזֹהֵר הַקָּקִיעַ

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

וּכְכָלוֹת נֶפֶץ יָד עִם קֹדֶשׁ. כְּשֶׁתִּכְלֶה כֹחַ יִשְׂרָאֵל, כִּי "אֲזַלְתָּ יָד וְאַפָּס עֲצוּר וְעֲזוּב"
(דברים לב:לו):

Verse 8

: וְלֹא אָבִין. לֹא יָדַעְתִּי מִהוּ מוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצִּי
מָה אֲחִירִית אֵלֶּה. סוֹף הַחֲשִׁבוֹנוֹת הִלְלוּ

Verse 9

: עַד עַתָּה קָץ. עַד אֲשֶׁר תִּקְרַב הַגָּאֻלָּה

Verse 10

: יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ. הַחֲשִׁבוֹנוֹת הָאֵלֶּה
: וְיִצְרְפוּ. בָּהֶם רַבִּים לְהִבְיִנָם
: וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים. אֶת הַחֲשִׁבוֹנוֹת, לַחֲשֹׁבָם שֶׁלֹּא כַמִּשְׁפָּט, וְכִשְׁיִכְלוּ יֹאמְרוּ: אֵין עוֹד גָּאֻלָּה
: וְלֹא יִבִּינוּ. אוֹתָם כָּל רְשָׁעִים
: וְהַמְשִׁכִּילִים יִבִּינוּ. אוֹתָהּ בָּבֶל עַתָּה קָץ

Verse 11

וּמַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד. כְּדִי לַתֵּת שְׁקוּץ מְשֻׁמֵּם תַּחֲתָיו. יָמִים אֵלֶּף וּמֵאוֹת וְתִשְׁעִים שָׁנָה הֵן
מִיּוֹם הוֹסֵר הַתְּמִיד עַד שִׁיָּשׁוּב בִּימֵי מְשִׁיחֵנוּ. וְחֲשִׁבוּן זֶה מְכֻוֵּן עִם חֲשִׁבוּן "עָרַב בִּקְרָא
אֶלְפִים וְשִׁלְשׁ מֵאוֹת" (דניאל ח:יד) מִיּוֹם גְּלוּתָם לְמִצְרַיִם עַד גָּאֻלָּה אֲחֵרוֹנָה: גְּלוּת
מִצְרַיִם מֵאוֹת וָעֶשְׂרִי, מִיּוֹם צֵאתָם עַד בְּנִין בֵּית רֹאשִׁיו אֲרַבַּע מֵאוֹת וְשָׁמוֹנִים, יָמֵי
הַבְּנִין אֲרַבַּע מֵאוֹת וָעֶשְׂרִי, גְּלוּת בָּבֶל שְׁבַעִים שָׁנָה, יָמֵי בֵּית שְׁנֵי אֲרַבַּע מֵאוֹת וָעֶשְׂרִים,
הָרִי אֵלֶּף וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים, וְהַתְּמִיד הוֹסֵר לְפָנָי הַחֲרָבָן שֵׁשׁ שָׁנִים הָרִי מִיּוֹם גְּלוּתָם
לְמִצְרַיִם עַד הוֹסֵר הַתְּמִיד אֵלֶּף וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְשָׁמוֹנִים וְאַרְבַּע, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם אֵלֶּף מֵאוֹת
וְתִשְׁעִים הָרִי אֶלְפִים וְשָׁמֹנֶה מֵאוֹת וְשְׁבַעִים וְאַרְבַּע כְּמִנֵּי עָרַב בִּקְרָא בְּגִימְטְרִיָּא, אֶלְפִים
וְשִׁלְשׁ מֵאוֹת:

Verse 12

אֲשֶׁרִי הַמְחַפֶּה וְגו'. אֲרַבַּעִים וְחֲמֵשׁ שָׁנִים נוֹסְפִים עַל חֲשִׁבוּן הָעֲלִיָּו, שְׁעֵתִיד מְשִׁיחֵנוּ
לְהַתְּכֹסוֹת אַחֲרֵי שְׁנֵיגְלָה, וְיָשׁוּב וְיִתְגַּלֶּה. וְכֵן מְצִינוּ בְּמִדְרַשׁ רוֹת, וְכֵן יִסַּד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
הַקָּלִיר (בְּסֵלוֹק יוֹצֵר פְּרֻשַׁת הַחֲדָשׁ): וְיִתְכַסֶּה מֵהֶם שְׁבוּעִים שָׁשָׁה

Verse 13

: לָךְ לָקָץ. תִּפְטֹר לְבַיִת עוֹלָמָךְ
: לְגוֹרְלָךְ. לְקַבֵּל חֲלָקָךְ עִם הַצַּדִּיקִים
לָקָץ הֵימָיו. כְּמוֹ בְּאַחֲרִית הֵימָיִם. וְאֵין לְפָרֵשׁ הֵימָיו לְשׁוֹן יָד הֵימָנִית, שֶׁהָרִי הוּא
מְנוּי בְּמִסְרַת הַגְּדוּלָּה בְּשִׁיטַת תִּיבוֹת הַמִּיחָדִּיו בְּנוֹ"ל זְקוּפָה בְּסוֹף תִּיבָה הַמְשֻׁמָּשֶׁת בְּמִקוֹם
מ"ם וְלִית דְּכֻוֹתִיהוּ, כְּגוֹן "וְעַלֶּיהָ יִכְרְעוּ אֲחֵרִין" (איוב לא:י), "יָקוּם וְלֹא יֵאמָרוּ
בְּחַיָּיו" (איוב כד:כב), "קָח לָךְ חֲטִיו" (יחזקאל ד:ט), "יִתְרַדּוּ אֵינִין" (יחזקאל
כו:יח), "לְמַחֲזוֹת מְלָכִיו" (משלי לא:ג), לָקָץ הֵימָיו (כאו), (וְעַיִן רַשִׁי פְּסָחִים נוֹ.
דְּבוּר הַמִּתְחִיל לָקָץ הֵימָיו וְעַיִן רַשִׁי סִנְהֶדְרִין צב. דְּבוּר הַמִּתְחִיל לָךְ לָקָץ וְכו' וְקָצַת
(צָרִיף עֵינִין):